

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Exportní příležitosti pro české výrobce zemědělské techniky v jižní Africe

Diplomová práce

Autor: Bc. Jiří Lokvenc

Studijní program: N6701 – Politologie

Studijní obor: Politologie – africká studia

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Hradec Králové, 2023

Zadání diplomové práce

Autor:	Bc. Jiří Lokvenc
Studium:	F20NK0021
Studijní program:	N6701 Politologie
Studijní obor:	Politologie - africká studia
Název diplomové práce:	Exportní příležitosti pro české výrobce zemědělské techniky v jižní Africe
Název diplomové práce AJ:	Export opportunities for Czech manufacturers of agricultural machinery in Southern Africa

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se bude zabývat exportními příležitostmi pro české výrobce zemědělské techniky v regionu jižní Afriky. Hlavním cílem této práce bude zjistit, jaký potenciál mají čeští výrobci zemědělské techniky při mechanizaci zemědělství v jižní Africe. Prostřednictvím PEST a SWOT analýzy vybraných zemí bude zároveň zjištěno, do jaké míry jsou analyzované země na mechanizaci zemědělství připraveny a jaký důraz je problematice zemědělství v politické agendě jednotlivých vlád věnován. Následně formou polostrukturovaných rozhovorů s představiteli české ekonomické diplomacie a byznysu bude vyhodnoceno, zda české proexportní instituce v jižní Africe reflektují potřeby českých společností.

Zídek, P., & Sieber, K. (2007). Československo a subsaharská Afrika v letech 1948-1989. Ústav mezinárodních vztahů. Rudincová Ženková, K. (2016). Česká zahraniční politika v roce 2016: Analýza ÚMV. Ústav mezinárodních vztahů. Sikora, R. A., Terry, R. E., Vlek, L.G.P., & Chitja, J. (2020). Transforming Agriculture in Southern Africa. Constraints, Technologies, Policies and Processes. Routledge. Rakotoarisoa, M. A., lafrate, M., Paschali, M. (2011). Why has Africa become a net food importer? Explaining Africa agricultural and food trade deficits. Food and agriculture organization of the United Nations. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. (2021). Česká diplomacie 2020. Ústav mezinárodních vztahů. Štouračová, J. (2008). Ekonomická diplomacie České republiky. Professional Publishing.

Zadávající pracoviště: Katedra politologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jan Prouza, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 28.8.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 18.03.2023

.....
Bc. Jiří Lokvenc

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Janu Prouzovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, veškeré cenné rady a celkovou vstřícnost při konzultacích. Zároveň bych rád poděkoval všem respondentům za poskytnuté rozhovory a za jejich ochotu, otevřenost a čas, který mi věnovali. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu během celého studia, zejména pak mé nedávno narozené dceři Emmě za ohleduplnost a klid během nočních příprav na státní závěrečné zkoušky.

Anotace

Lokvenc, J. (2023). *Exportní příležitosti pro české výrobce zemědělské techniky v jižní Africe*. [Diplomová práce]. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové.

Diplomová práce se bude zabývat exportními příležitostmi pro české výrobce zemědělské techniky v regionu jižní Afriky. Hlavním cílem této práce bude zjistit, jaký potenciál mají čeští výrobci zemědělské techniky při mechanizaci zemědělství v jižní Africe. Prostřednictvím PEST a SWOT analýzy vybraných zemí bude zároveň zjištěno, do jaké míry jsou analyzované země na mechanizaci zemědělství připraveny a jaký důraz je problematice zemědělství v politické agendě jednotlivých vlád věnován. Následně formou polostrukturovaných rozhovorů s představiteli české ekonomické diplomacie a byznysu bude vyhodnoceno, zda české proexportní instituce v jižní Africe reflektují potřeby českých společností.

Klíčová slova: jižní Afrika, JAR, Zambie, zemědělství, mechanizace, export, ekonomická diplomacie

Annotation

Lokvenc, J. (2023). *Export opportunities for Czech manufacturers of agricultural machinery in Southern Africa*. [Master Thesis]. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové.

The thesis deals with export opportunities for Czech manufacturers of agricultural machinery in the region of Southern Africa. The main objective of this thesis is to find out what potential Czech manufacturers of agricultural machinery have in the process of agricultural mechanization in Southern Africa. Through PEST and SWOT analysis of the selected countries is also determined to what extent are the analysed countries prepared for agricultural mechanization and what emphasis is given to the issue of agriculture in the political agenda of the respective governments. Subsequently, through semi-structured interviews with representatives of Czech economic diplomacy and business is assessed whether Czech pro-export institutions in Southern Africa reflect the needs of Czech companies.

Key words: Southern Africa, South Africa, Zambia, agriculture, mechanization, export, economic diplomacy

Seznam zkratek

AfCFTA - Africká kontinentální zóna volného obchodu

AKT – skupina států Afriky, Karibiku, Tichomoří

ANC – Africký národní kongres

AU – Africká unie

ČEB – Česká exportní banka

ČSÚ – Český statistický úřad

ČR – Česká republika

B2B – Business to business

BRICS - Společné hospodářské uskupení Brazílie, Ruska, Indie, Číny a Jižní Afriky

CADS - Centre for African Development Solutions

COMESA - Společný trh východní a jižní Afriky

COSATU - Kongres jihoafrických odborových svazů

EDF - Evropský rozvojový fond

EGAP – Exportní garanční a pojišťovací společnost

EIB - Evropská investiční banka

EPA – Economic Partnership Agreements

ESA – východní a jižní Afrika

EU – Evropská unie

FAO – Organizace pro výživu a zemědělství

HDP – hrubý domácí produkt

JAU – Jihoafrická unie

JAR – Jihoafrická republika

LGBT – pojmenovává skupinu lidí s odlišným sexuálním zaměřením, konkrétně zahrnuje lesby, gaye, bisexuály a transsexuály

MED - Projekty na podporu ekonomických aktivit

MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu

MZe – Ministerstvo zemědělství

MZV – Ministerstvo zahraničních věcí

NAMS - National Agriculture Mechanization Strategy

OAJ - Organizace africké jednoty

OAU – Organizace africké jednoty

OECD – Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj

OSN – Organizace spojených národů

PEST - Analýza politického, ekonomického, sociálního a technologického prostředí

PROPEA - Projekty na podporu ekonomických aktivit

PROPED – Projekty ekonomické diplomacie

SACP – Komunistická strana Jižní Afriky

SACU – Jihoafrická celní unie

SADC - Jihoafrické rozvojové společenství

STI - Souhrnné teritoriální informace

SWOT - Analýza silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb

UNHCR - Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky

UPND - United Party for National Development

ZÚ – Zastupitelský úřad

Seznam grafů

Graf 1 – Český vývoz do jižní Afriky v letech 2016-2022

Graf 2 – Český vývoz zemědělské techniky do jižní Afriky v letech 2016-2022

Graf 3 - Státy jižní Afriky – orná půda (miliony hektarů)

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Rekapitulace PEST analýzy Zambie

Tabulka 2 - Rekapitulace SWOT analýzy Zambie

Tabulka 3 - Rekapitulace PEST analýzy JAR

Tabulka 4 - Rekapitulace SWOT analýzy JAR

Obsah

Úvod.....	1
1. Úvod do problematiky	7
1.1 Mezinárodní vztahy ČR v regionu jižní Afriky	7
1.1.1 Mezinárodní obchod ČR v regionu jižní Afriky	17
1.2 Podpora exportu v ČR.....	20
1.2.1 České proexportní instituce a jejich využití v regionu jižní Afriky	22
1.3 Tradice výroby zemědělské techniky v ČR a její význam v českém exportu	23
1.3.1 Hlavní představitelé oboru.....	24
2. Analýza exportních příležitostí pro výrobce zemědělské techniky v regionu jižní Afriky	26
2.1 Charakteristika regionu jižní Afriky s ohledem na zemědělství.....	26
2.1.1 Mechanizace zemědělství v kontextu jižní Afriky a její význam.....	30
2.1.2 Vymezení regionu pro účely práce	31
2.2 Zambie	32
2.2.1 PEST a SWOT analýza.....	33
2.3 Jihoafrická republika.....	41
2.3.1 PEST a SWOT analýza.....	42
2.4 Další zajímavé země s potenciálem v regionu.....	53
3. Analýza české ekonomické diplomacie v regionu jižní Afriky	56
3.1 Ekonomická diplomacie.....	56
3.1.1 Nástroje ekonomické diplomacie.....	57
3.2 Polostrukturované rozhovory se zástupci ekonomické diplomacie a byznysu	58
3.2.1 Česká ekonomická diplomacie v regionu a její proexportní aktivity	59
3.2.2 Vhled českých výrobců na zkoumaný region a státní podporu exportu	61
Závěr	64
Přílohy.....	68
Příloha č. 1 - Otázky pro výrobce zemědělské techniky.....	68
Příloha č. 2 - Otázky pro představitele české ekonomické diplomacie: ..	69
Prameny a literatura	70
Literatura.....	70
Prameny	72

Úvod

Organizace spojených národů (OSN) odhaduje, že populace Afriky se do roku 2050 zdvojnásobí a do konce tohoto století zřejmě ztrojnásobí (United Nations, 2019). To vytváří obrovskou výzvu a tlak pro současné i budoucí vlády jednotlivých afrických států podniknout kroky vedoucí k navýšení potravinové produkce. Nutno poznamenat, že i pro relativně vzdálenou Evropu to brzy může být velmi podstatný problém, neboť v důsledku nedostatku potravin a zásadních environmentálních změn hrozí masová migrace tamního obyvatelstva do Evropy (Sikora et al., 2020). Z toho důvodu je klíčové, aby na africkém kontinentu co nejdříve došlo k modernizaci zemědělství, neboť k budoucí udržitelnosti a potravinové soběstačnosti je kruciólní transformace malých farem produkujících pouze pro svou vlastní spotřebu na mechanizované komerční farmy (Bafana, 2019).

Nejde však pouze o potravinovou soběstačnost, jakkoliv je to problém podstatný. Dalším důvodem, proč považují akcelerovanou modernizaci zemědělství v Africe za klíčovou, je příliš rychlá urbanizace, která je velmi často důsledkem současného stavu zemědělství. Obecně lze konstatovat, že produkce potravin v subsaharské Africe je na velmi nízké úrovni a jedná se často o fyzicky náročnou, vysoce čas konzumující manuální práci vykonávanou nejen farmáři, ale mnohdy i členy jejich rodin. Tato vysilující každodenní rutina je pak jedním z hlavních faktorů migrace zejména mladých lidí z rurálních oblastí do měst, kteří doufají, že zde naleznou lepší a pohodlnější život (Amare et al., 2021). Rychlou a nekontrolovatelnou urbanizací však dochází spíše k nárůstu chudoby a prohlubování nerovnosti ve společnosti. Konsekvencí bývá proliferace chudinských čtvrtí a zároveň vyšší míra kriminality ve městech (African Development Bank Group, 2012).

Další ránou pro Afriku a vývoj jejího zemědělství jsou klimatické změny, které jsou již nyní všudypřítomné. Navzdory tomu, že Afrika má velmi nízký podíl na emisích skleníkových plynů, tak zůstává tím nejzranitelnějším kontinentem vůči globálnímu oteplování (tamtéž, 2012). Změna se dotýká celého sektoru zemědělství. Je velmi pravděpodobné, že dojde k výraznému snížení výnosů sklizně v důsledku vyšších teplot a úbytku orné půdy. Zhorší se její kvalita a úrodnost. Lze

předpokládat, že klimatické změny dále přinesou pokles živočišné výroby a zároveň se zvýší výskyt škůdců a chorob. To bude mít negativní vliv na zdraví jak zvířat, tak plodin (Carleton, 2022).

Vlády jednotlivých států subsaharské Afriky se musí těmito problémy zabývat a čelit jim. Pokud nebudou urychleně přijata odpovídající opatření, schopnost zemědělství produkovat dostatek potravin bude v blízké budoucnosti ohrožena. Fakticky již nyní je Afrika poměrně vysoce závislá na dovozu potravin z jiných kontinentů, a to navzdory velkému množství nevyužité orné půdy (Rakotoriasoa et al., 2011). S únorem roku 2022, kdy započala ruská agrese na Ukrajině, se význam mechanizovaného zemědělství v Africe ještě umocnil, neboť tato válka má dalekosáhlé dopady na potravinovou bezpečnost mnoha afrických zemí (Flowers, 2022). Mechanizace zemědělství je tedy klíčem k zajištění dostatku potravin. Dále je to cesta ke snížení závislosti na dovozu a zároveň ke snížení nezaměstnanosti, která je i v rurálních oblastech na vzestupu (Bafana, 2022).

Mechanizace v zemědělství je jednou z možností, jak podpořit ekonomický růst, snižovat chudobu a současně lépe bojovat s dopady klimatických změn. Prostřednictvím investic do mechanizace zemědělství farmáři v Africe docílí navýšení zemědělské výroby a budou tak schopni nakrmit nejen sebe a svou rodinu, ale i neustále se zvětšující část obyvatelstva žijící ve městech. K tomu, aby bylo možné zvládnout očekávaný nárůst populace, bude nezbytné zemědělskou výrobu drasticky navýšit (Expert Group Meeting, 2008). Domnívám se, že bez mechanizace zemědělství to je úkol takřka nemožný.

Možná právě proto je mechanizace zemědělství čím dál častěji skloňována v politické agendě řady států subsaharské Afriky. Jak uvádí např. African Development Bank Group (2016) v článku *African countries urged to prioritize mechanized agriculture for increased productivity* či Kate Lyons (2017) ve svém článku *Only modernised commercial farms will fill Africa's plate, economists warn*, dále také Lusaka Times (2022) v článku *President Hichilema challenges the agriculture sector*. Ke konci roku 2022 se problém potravinové bezpečnosti a nedostatečné zemědělské mechanizace v Africe dostal do pozornosti i českých médií. V článku *Afrika v zajetí sankcí. Ruská hnojiva budou, ale řešení hladu je jinde* ze serveru Seznam Zprávy se mj. zmiňuje „Kromě vůle afrických farmářů

přestoupit na organické zemědělství musí přijít iniciativa také ze strany vlád. Africké zemědělství by také muselo více mechanizovat...“ (Sousa, 2022). To vše dává obrovskou příležitost také českým výrobcům zemědělské techniky, kteří jsou díky dlouhodobé tradici a bohatým zkušenostem schopni nabídnout vhodná a komplexní řešení i pro africké zemědělce.

V souvislosti se všemi výše uvedenými fakty, s ohledem na nesmírný potenciál tohoto kontinentu a význam zahraničního obchodu pro českou ekonomiku, jsem se rozhodl se ve své diplomové práci věnovat právě exportním příležitostem pro české výrobce zemědělské techniky v jižní Africe. Toto téma jsem si vybral, neboť problematiku mechanizovaného zemědělství v Africe považuji za zásadní pro budoucí vývoj kontinentu. Zároveň dané téma shledávám trochu opomíjené českou odbornou veřejností, a to navzdory tomu, jak vážné důsledky z toho v blízké budoucnosti mohou vyplývat a jaké příležitosti tento trh pro české exportéry nabízí. K dané problematice mám blízko i z důvodu své profese, neboť pracuji ve společnosti věnující se výrobě zemědělské techniky a tento kontinent jsem díky tomu měl možnost několikrát pracovně navštívit. Pro účely této práce bych tak rád využil i své osobní zkušenosti.

Pro svou práci jsem si zvolil region jižní Afriky, neboť nabízí velmi zajímavý vzorek zemí s rozdílnými přístupy k zemědělství a mírou ekonomické vyspělosti. Zároveň mi to umožní detailněji zkoumat jednotlivé země v tomto regionu, než kdyby práce pojednávala o celé subsaharské Africe.

Cílem práce bude odpovědět na výzkumnou otázku: Jaký mají čeští výrobci zemědělské techniky potenciál při transformaci (mechanizaci) zemědělství v regionu jižní Afriky?

Práce rovněž odpoví na tři výzkumné podotázky, které byly formulovány následovně:

1) Do jaké míry jsou země jižní Afriky připraveny na transformaci v mechanizovaném zemědělství?

2) Jaký důraz je v současnosti věnován problematice zemědělství a potravinové soběstačnosti v politické agendě vlád vybraných států v regionu s největším potenciálem?

3) Jak reflektuje česká ekonomická diplomacie v regionu jižní Afriky potřeby českých výrobců?

Cílem této práce bude zjistit, jak je region jižní Afriky na modernizaci zemědělství připraven a jakou roli by v její mechanizaci mohli sehrát čeští výrobci zemědělské techniky s ohledem na absorpční kapacity a vývozní potenciál regionu. Rovněž dojde k vyhodnocení, zda české proexportní instituce v tomto regionu reflektují potřeby českých společností.

Výsledkem by měla být práce, kterou mohou využít nikoli jen čtenáři z širší veřejnosti k lepšímu pochopení problematiky zemědělství v prostředí jižní Afriky a české podpory exportu, ale zároveň by měla být přínosná pro všechny potencionální zájemce z řad výrobců zemědělské techniky usilující o vstup na nové trhy, přičemž práce by mohla posloužit k úvodnímu průzkumu teritoria. Práci budou moci využít zástupci z řad české ekonomické diplomacie, kterým může pomoci lépe pochopit potřeby výrobců zemědělské techniky a následně může být přínosná při směřování případné podpory.

Metodologicky bude využito empiricko-kvalitativního přístupu. Jako metody analýzy jsem se rozhodl zvolit PEST a SWOT, pomocí kterých bude možné udělat rozbor všech relevantních aspektů k dané problematice. Pro analýzu nástrojů české ekonomické diplomacie bude využito polostrukturovaných rozhovorů. Z důvodů rozdílnosti afrických zemí a nemožnosti aplikovat na toto téma teoretický koncept, bude jako metoda práce využita vícepřípadová studie. Práce bude časově ohraničena od roku 2016 až do konce roku 2022. Tento časový úsek byl zvolen z důvodu, že v červnu 2016 došlo k podpisu dohody o ekonomickém partnerství (EPA) mezi Evropskou unií (EU) a Jihoafrickým rozvojovým společenstvím (SADC) a tím se spolupráce mezi těmito dvěma uskupeními měla zintenzivnit. Sledované období bude končit rokem 2022 za účelem zachovat co největší aktuálnost práce. Čtenářům bude nabídnut také dodatečný vhled do událostí roku 2023 a blízké budoucnosti.

Co se týče literatury, ohledně problematiky zemědělství a její mechanizace v subsaharské Africe toho bylo v českém jazyce napsáno jen velmi málo. Práce tedy bude vycházet především z cizojazyčné literatury. Ke sběru informací bude využito např. *Transforming Agriculture in Southern Africa. Constraints, Technologies, Policies and Processes* od Richarda A. Sikory a kolektivu (2020) nebo *Southern African Agriculture and Climate Change: A Comprehensive Analysis* od Sepo Hachigonta a kolektivu (2013). Dále budou informace čerpány z publikací vydaných Organizací pro výživu a zemědělství (FAO) jako např. *Agricultural Mechanization in Sub-Saharan Africa: Guidelines for preparing a strategy* z roku 2013 či *Agricultural mechanization in Africa Time for action* z roku 2008.

Na téma exportních příležitostí pro české výrobce v Africe toho rovněž nebylo napsáno mnoho a obecně se jedná především o články českých proexportních institucí jako je Ministerstvo zahraničních věcí (MZV), Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO), Czechtrade či Exportní garanční a pojišťovací společnost (EGAP). Informace z článků od výše zmíněných zdrojů budou řádně využity k účelům práce. K následnému lepšímu vhledu a získání bližších informací bude využito webových stránek vlád zkoumaných zemí. K bližšímu pochopení ekonomické diplomacie bude čerpáno mj. z knihy *Ekonomická diplomacie České republiky* od Judity Štouračové (2008). K zmapování vývoje exportu české zemědělské techniky do zemí jižní Afriky bude sloužit Český statistický úřad (ČSÚ).

Práce bude rozdělena do tří kapitol. První kapitola se s ohledem na cíle práce zaměří na uvedení do problematiky zahraničních vztahů a obchodu České republiky s regionem jižní Afriky. Čtenáře dále seznámí s jejími proexportními institucemi. Domnívám se, že stát a jeho zahraniční politika má často rozhodující vliv na úspěch či neúspěch exportéra v dané zemi. Pokud mezi zemí vývozce a dovozce panují dobré vztahy a dlouhodobá spolupráce, vstup na trh může být mnohdy snadnější. Dále v této části bude stručně popsána tradice výroby zemědělské techniky v České republice, jakou roli hraje v českém vývozu a jaké společnosti jsou její nejvýznamnější představitelé. Tato kapitola bude sloužit k uvedení čtenářů do problematiky a jako prvotní indikace předpokladů k vývozu zemědělské techniky do regionu jižní Afriky.

V druhé části se práce soustředí na region jižní Afriky, jeho charakteristiku a predikci vývoje v budoucnosti s důrazem na zemědělství. Bude vysvětlen pojem mechanizace zemědělství a uvedeno do kontextu, proč je tento pojem nyní tak často na africkém kontinentu skloňován. Na základě relevantních kritérií budou vybrány země s největším potenciálem pro dovoz zemědělské techniky a ty budou podrobeny analýze podnikatelského prostředí pomocí metody PEST analýzy, která umožní lépe vystihnout politicko-právní, ekonomické, sociokulturní a technologické prostředí těchto zemí. To bude sloužit jako jeden z determinantů, zda o vstup na daný trh usilovat či nikoliv. Následně budou s využitím SWOT analýzy prezentovány silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby zkoumaných zemí s ohledem na možný potenciál pro dovoz české zemědělské techniky. V úplném závěru této kapitoly budou definovány konkrétní exportní příležitosti pro české výrobce zemědělské techniky.

Třetí kapitola je věnována polostrukturovaným rozhovorům s představiteli české ekonomické diplomacie v jižní Africe a nejvýznamnějšími českými exportéry zemědělské techniky. V úvodu této části bude v krátkosti obsažena problematika ekonomické diplomacie a nástrojů, které má k dispozici. Následně, na základě rozhovorů, dojde k analýze české ekonomické diplomacie v jižní Africe, jejíž cílem bude zjistit, jak se potkává institucionální podpora exportu s potřebami vývozců, zda lze něco dělat lépe a kde jsou její limity.

1. Úvod do problematiky

Tato kapitola je pro čtenáře výchozím bodem k pochopení důležitých souvislostí a uvedení do problematiky, která bude podrobněji probírána v dalších kapitolách.

První podkapitola poskytne s ohledem na cíle práce stručný vhled do vývoje vztahů Československa, později ČR vůči zemím v regionu jižní Afriky. V této podkapitole bude také věnován prostor vzájemnému obchodu, přičemž bude poukázáno na důležitost exportu pro ČR, vývozu zemědělské techniky a možný doposud nepřilíš objevený potenciál jižní Afriky.

V druhé podkapitole bude pozornost směřována na státní podporu exportu, tedy na instituce pomáhající českým firmám uspět na zahraničních trzích a jaké k tomu mají nástroje. Následně bude poukázáno na současné možnosti státní podpory v rámci regionu jižní Afriky a jaké změny plánuje vláda do budoucna.

Ve třetí podkapitole bude stručně přiblížena tradice české výroby zemědělské techniky, která sahá až do období před samotným vznikem Československa, a rovněž poukáže na její současný význam v českém exportu. Na závěr této kapitoly budou zmíněni hlavní představitelé tohoto oboru v ČR, a to nejen z důvodu lepšího přehledu, ale i proto že několik z nich bude figurovat v rozhovorech v kapitole třetí.

1.1 Mezinárodní vztahy ČR v regionu jižní Afriky

K lepšímu a komplexnímu pochopení současných vztahů České republiky vůči státům jižní Afriky je důležité se ohlédnout zpět do minulosti, až do období vzniku Československa, na okolnosti, které ve vývoji vzájemných vztahů hrály důležitou roli. Bez jejich zmínění by tak čtenářům mohly uniknout důležité souvislosti.

Dalo by se říct, že pro společnost v nově vzniklém československém státě byla subsaharská Afrika něčím velmi abstraktním, co většina znala pouze z cestovatelských deníků Emila Holuba a dopisů Čeňka Paclta. Jen málokdo si v té době zřejmě uvědomoval, jaký potenciál Afrika skýtá. Již v roce 1919 na konferenci ve Versailles zazněla myšlenka, že by nově vzniklé Československo mohlo být pověřeno správou některé z bývalých německých kolonií. Nakonec se však od tohoto záměru opustilo, neboť správa tak vzdáleného teritoria nebyla v silách právě vzniklého nového státu (Olša, 2005).

Pro Československo jako ekonomiku již tehdy založenou na průmyslu a exportu bylo naprosto klíčové, aby síť úřadů mimo Evropu byla vybudována co nejdříve. Na subsaharskou Afriku se však dostala řada až v roce 1926, kdy byl zřízen konzulát v jihoafrickém Kapském městě. Konzulát zpočátku čelil řadě problémům, ale ekonomický přínos byl nesporný. Nedlouho po zřízení konzulátu měly své zastoupení na území Jihoafrické unie (JAU) s přesahem do dalších států jižní Afriky společnosti jako Škodovka, Omnipol či Baťa (tamtéž, 2005).

V letech 1928 a 1930 došlo k rozšíření sítě československých úřadů v JAU prostřednictvím honorárních konzulátů a zároveň se v druhé polovině 20. let usilovalo o zřízení dalších konzulátů v regionu jižní Afriky. Tyto snahy však neskončily úspěšně. K tomu je důležité poznamenat, že i přes poměrně brzké zřízení konzulátů v JAU nebyly plnohodnotné diplomatické styky na úrovni velvyslanectví navázány ještě několik dalších desítek let, k tomu došlo až v roce 1991 (tamtéž, 2005).

V polovině 30. let již v JAU působilo více jak 200 zástupců československých firem. S rokem 1938 však přišlo mnoho změn a až do konce druhé světové války čelila československá diplomacie krizi. Po válce začínalo Československo v subsaharské Africe prakticky od nuly, v jižní Africe fungoval v té době pouze generální konzulát v Kapském městě (tamtéž, 2005).

První tři desetiletí československé přítomnosti v jižní Africe lze přesto považovat za úspěch. Československo bylo v té době jediným státem střední a východní Evropy s efektivním úřadem v tomto regionu a řadě československým podnikům se i díky tomu podařilo na trhy proniknout (tamtéž, 2005). Tím započala tradice Československa v subsaharské Africe.

Sotva se Československo vzpamatovalo z hrůz druhé světové války, nadešel rok 1948 a s ním i změna československé zahraniční politiky také vůči subsaharské Africe. Československo společně s dalšími státy socialistického bloku začalo usilovně podporovat levicově smýšlející strany a osvobozenecká hnutí. Rovněž došlo k rozpadu sítě honorárních konzulátů z důvodu nezájmu o zastupování komunistického Československa. Ty stále fungující byly zrušeny vládním usnesením v roce 1950. Tehdy se vláda rozhodla zastupování skrze honorární

konzuly zrušit a v celé subsaharské Africe tak zbyly pouhé dva efektivní úřady – v JAU a Kongu (tamtéž, 2005).

V polovině 50. let byla dynamika vztahů v Africe zcela rozdílná. Československo díky svým kontaktům z minulosti začalo v Africe působit spíše jako pověřenec Sovětského svazu hájící zájmy dalších zemí sovětského bloku. „*Svůj postup z vlastní iniciativy stranické vedení „konzultovalo“ s Moskvou a nenajdeme ani jediný případ, kdy by něco učinilo proti sovětskému stanovisku. Pokud někde českoslovenští představitelé postupovali o něco samostatněji, pak tomu tak bylo především proto, že měli sovětskou důvěru*“ (Zídek & Sieber, 2007, s. 7).

V 60. letech byla koncepce československé zahraniční politiky v subsaharské Africe o něco ambicióznější a docházelo tak k budování nových zastupitelských úřadů (ZÚ), ale zároveň i k rozvoji již dříve navázaných vztahů. Československo mělo v té době za cíl především pomoci postkoloniálním africkým státům k jejich politické a ekonomické nezávislosti. Zároveň se snažilo podpořit státy, které stále byly pod koloniální správou, v boji za jejich nezávislost. Pomoc byla nejčastěji realizována formou bezplatných dodávek zbraní a vojenského materiálu. S ohledem na výše zmíněný cíl se počítalo mj. i s nárůstem vzájemného obchodu (Zídek & Sieber, 2007).

Z dostupných zdrojů vyplývá, že vzájemný obchod se sice nevyvíjel rovnoměrně, ale již od 60. až do 80. let se Československu podařilo konstantně dosahovat aktivní obchodní bilance. Mezi významné vývozní artikly patřily zejména nákladní automobily, zemědělské stroje, traktory a další produkty průmyslové výroby (Zeman, 2007).

Morálním dilematem pro Československo v té době byl vztah s Jihoafrickou republikou jako tradičním a perspektivním obchodním partnerem. Od začátku 60. let rostl tlak na přerušování diplomatických vztahů z důvodu jihoafrické politiky rasové diskriminace. Československo mělo přes veškeré výhrady zájem pokračovat ve vzájemných vztazích, neboť obchod s Jižní Afrikou nezanedbatelně přispíval do státní pokladny. Ani Moskva z počátku k československé přítomnosti v Jižní Africe neměla větších výhrad, neboť prostřednictvím Československa zde stále mohla řešit své záležitosti. Teprve v roce 1963 na základě tlaku od Komunistické strany Jižní

Afriky (SACP) a Afrického národního kongresu (ANC) došlo k rozhodnutí zrušit johannesburský generální konzulát, obchod však pokračoval ještě v následujícím roce (Zídek & Sieber, 2007).

Invaze vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968 způsobila, že se Československo na nějaký čas dostalo mimo africké dění, neboť byla odvolána řada kvalifikovaných pracovníků diplomacie. Dalším důvodem byla jistá nedůvěra afrických států v představitele normalizovaného Československa. Invaze do Československa způsobila například v Zambii šok a setkala se s nesouhlasem. Sám zambijský prezident Kenneth Kaunda měl ve světle událostí v Československu Sovětský svaz nazvat imperialistickým státem a přirovnat sovětskou politiku k rasistické politice Jižní Afriky (tamtéž, 2007).

K rozboru československé politiky v Africe během „normalizačních“ 70. a 80. let není k dispozici mnoho informací a lze tak usuzovat pouze na základě vztahů s jednotlivými státy. V tomto smyslu se zdá, že došlo k vystřízlivění, ačkoliv zejména v druhé polovině 70. let je patrná snaha pomoci socialisticky smýšlejícím státům a hnutím. Hlavní zájem je soustředěn především na nesplacené pohledávky. Československo se dále v rozvoji vztahů až do druhé poloviny 80. let příliš neangažuje (tamtéž, 2007).

Léta devadesátá jsou ve znamení transformace na tržní ekonomiku (Horáček, 2020), a rovněž je to období mnohých společenských změn. Obnovená demokracie a následný vstup ČR do mezinárodních institucí daly vzniknout nové kapitole česko-afrických vztahů (Karfík, 2007).

Snížení závislosti na SSSR bylo v letech 1990 až 1992 hlavním úkolem nově vzniklé československé vlády a s heslem *"Zpět do Evropy"* usilovala o zapojení do politických, hospodářských a bezpečnostních organizací Evropy (Vláda české republiky, 2009-2023). Již z výše zmíněného hesla vyplývá, že Afrika nepatřila v 90. letech k ústředním tématům.

Česká republika vznikla 1. ledna 1993 a svou zahraniční politikou z počátku navázala na československou koncepci z let 1990-1992 (Kotyk, 2000). Mezi její první úkoly v oblasti zahraniční politiky bylo obstarání sukcese České republiky do mezinárodních smluv uzavřených ještě v období Československa (Vláda české republiky, 2009-2023). Se sukcesí ČR do již podepsaných smluv souhlasila i

drtivá většina států subsaharské Afriky, čímž mohly zůstat platné veškeré dosud uzavřené dohody (Zeman, 2007). Ve srovnání s předchozí československou vládou došlo k řadě změn, mezi které se řadí i pokles zájmu o Afriku (Vláda české republiky, 2009-2023). V rámci jiných priorit a úspor došlo v tomto regionu ke snížení kapacit a k rušení zastupitelských úřadů. České republice v tomto období chyběla jasná vize, čeho chce v subsaharské Africe dosáhnout (Kořan, 2008).

Afrika je v kontextu vztahů s EU sdružená v uskupení Afrika, Karibik a Tichomoří (AKT) a vzájemné vztahy jsou upraveny Dohodou z Cotonou¹ podepsanou v roce 2000 (Zeman, 2007). Dohoda byla Parlamentem České republiky schválena a prezidentem republiky ratifikována v roce 2007 a 1. července 2008 vstoupila v platnost pro všechny členské státy, tedy i pro Českou republiku (Sbírka mezinárodních smluv Česká republika, 2008). Platnost dohody z Cotonou, která měla původně skončit 29. února 2020, se prodlužuje až do 30. června 2023 za předpokladu, že nová dohoda nevstoupí v platnost dříve či nebude zahájeno její prozatímní provádění (European Commission, 2022). Dalším zásadním dokumentem je Společná strategie Afrika–EU, která byla přijata v platnost v roce 2007. Tyto dva zmíněné dokumenty lze považovat za pilíře vzájemné spolupráce těchto dvou regionů (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2022).

Prakticky až do roku 2008 byla však i přes členství ČR v EU subsaharská Afrika na okraji ekonomického i politického zájmu (Horký, 2008). Kromě historicky první návštěvy českého prezidenta Václava Klause v subsaharské Africe v roce 2006, při které navštívil i JAR (Horký, 2007), nedošlo v kontextu vztahů vůči tomuto regionu k žádným dalším mimořádným událostem.

V důsledku českého předsednictví v Radě Evropské unie lze rok 2009 považovat za vůbec nejrušnější v kontextu vztahů se subsaharskou Afrikou od roku 1993. Lze se však domnívat, že posílení africké agendy vycházelo primárně z evropské úrovně, nikoliv z iniciativy české vlády, neboť již v druhém pololetí roku 2009 vláda rozhodla o uzavření dvou zastupitelských úřadů v regionu jižní Afriky. Jednalo se o velvyslanectví v Angole² a Zimbabwe³. K posílení české přítomnosti

¹ Jedná se o základ partnerství mezi EU, zeměmi EU a 79 africkými, karibskými a tichomořskými zeměmi (EUR-Lex 2022).

² Velvyslanectví v Angole bylo uzavřeno v březnu 2010.

³ Velvyslanectví v Zimbabwe bylo uzavřeno k 31.7. 2017 (Rudincová Ženková, 2017).

v jižní Africe byl následně schválen společný projekt Visegrádské skupiny tzv. „Visegrádský dům“ (Horký, 2007). Ten byl slavnostně otevřen již v roce 2010 (Velvyslanectví České republiky v Pretorii, n.d.).

V roce 2011 vznikla nová koncepce české zahraniční politiky, se kterou však trend marginalizace afrického regionu pokračoval a napojení na politiku EU vůči tomuto regionu zcela chybělo (Horký-Hlucháň, 2011). „*ČR bude věnovat pozornost obchodním a investičním možnostem v zemích Afriky, v některých případech se přitom může opřít o historické vazby. ČR má zájem, i s ohledem na relativní geografickou blízkost, na rozšiřování stability v oblasti subsaharské Afriky*“ (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2011, s. 18). Snad jediným náznakem posunu a vzrůstajícího zájmu o region jižní Afriky lze v tomto roce považovat otevření zahraniční kanceláře státní agentury Czechtrade v Johannesburgu za účelem podpory exportu (Czech Trade, 2016).

Následujících několik let se česká zahraniční politika v subsaharské Africe soustředila zejména na obchodní vztahy (Horký-Hlucháň, 2012). V roce 2013 se jižní Afrika v českých médiích sice dočkala jisté pozornosti, ale jen díky vulgárnímu vyjádření českého premiéra J. Rusnoka ohledně jeho možné cesty do Jihoafrické republiky na pohřeb Nelsona Mandely (Perknerová, 2013). V následujícím roce byl patrný nárůst zájmu o subsaharskou Afriku, a to zejména v důsledku hospodářského embarga na Rusko, kdy čeští exportéři hledali další odbytiště pro své výrobky. Na Ministerstvu zahraničních věcí byl vypracován dokument s názvem *Subsaharská Afrika: Teritoriální strategie na léta 2015–2018*. Ten si vytyčuje za cíl oživit vztahy se zeměmi subsaharské Afriky, přičemž Angolu s Mosambikem řadí mezi své priority (Rudincová, 2014).

Nejvýznamnější událostí roku 2014 v rámci vztahů se subsaharskou Afrikou byl pravidelný summit EU – Afrika, který se konal v dubnu v belgickém Bruselu a účastnil se ho i český premiér (tamtéž, 2014). Novou *Koncepci české zahraniční politiky* vláda schválila v červenci 2015. Oproti té předchozí z roku 2011 je obsáhlejší a více konkrétní. V tomto roce lze rovněž spatřovat zájem o subsaharskou Afriku i z jiných resortů než MZV jako např. z Ministerstva zemědělství (MZe) či životního prostředí a dalších (Rudincová, 2015).

S ohledem na cíle práce je nutné zmínit, že v tomto roce rezonovalo zemědělství v politické agendě ve spojitosti se subsaharskou Afrikou neobvykle často. Při návštěvě českého ministra zahraničních věcí v Mosambiku se jednání týkala zejména možností vzájemné spolupráce v řadě oblastí a pro české podniky lze spatřovat příležitosti mj. i v oblasti zemědělství. Tehdejší ministr zemědělství Marian Jurečka navštívil subsaharskou Afriku v roce 2015 hned dvakrát. Při své druhé cestě se vydal do Zambie, kde se setkal nejen se svým zambijským protějškem, ale i se zambijským prezidentem Edgarem Lunguem, se kterým následně společně navštívili i zemědělskou výstavu. Záměrem cesty byla zejména podpora spolupráce v rámci zemědělství a obchodu (Rudincová, 2015).

Podobná cesta do Zambie se konala i o rok později. Té se zúčastnil nejen M. Jurečka, ale i podnikatelská mise složená ze společností věnující se vývoji a výrobě zemědělské techniky (Rudincová Ženková, 2016).

Rok 2016 je z pohledu vzájemné spolupráce s regionem jižní Afriky významný také proto, že došlo k podpisu *Dohody o hospodářském partnerství*, kterou EU uzavřela s Jihoafrickým společenstvím pro rozvoj s cílem podpořit rozvoj jižní Afriky a usnadnit vzájemný obchod a investice. Přijímacími zeměmi této smlouvy jsou Botswana, Lesotho, Mosambik, Namibie, Jihoafrická republika a Eswatini (dříve Svazijsko). Zbývající nezmíněné země jižní Afriky jako Malawi, Zambie či Zimbabwe jsou buď součástí dohod o hospodářském partnerství regionálního uskupení východní a jižní Afrika (ESA) nebo se o jejich podpisu stále vyjednává. Tato dohoda pro Českou republiku v praxi znamená zejména prohloubení vztahů s JAR (Evropská komise, n.d.).

Zájem České republiky o region jižní Afriky neustal ani v dalších letech. Zasluhu na tom má zejména tehdejší český ministr zemědělství M. Jurečka, který aktivně usiloval o prohloubení spolupráce v oblasti zemědělství především v Zambii, kterou v roce 2017 znovu navštívil. V tomto roce Zambii a Zimbabwe navštívil tehdejší český náměstek ministra zahraničních věcí Miloslav Stašek, kde jednal mj. i o možnostech rozvoje obchodu a prohloubení vzájemných vztahů v oblasti zemědělství (Rudincová Ženková, 2017).

Později téhož roku v rámci dobrých vztahů s českým resortem zemědělství opětovala návštěvu zambijská ministryně zemědělství a ministr pro chov hospodářských zvířat a rybnářství, během které navštívili také českou zemědělskou výstavu Země živitelka (Ministerstvo zemědělství, 2017). Rok 2017 byl ve znamení mnoha strategických změn. Zavřelo se velvyslanectví v zimbabwském Harare a bylo otevřeno velvyslanectví v zambijské Lusace, které tím převzalo i veškerou agendu zavřeného úřadu. V kontextu členství v EU lze konstatovat, že ČR i nadále realizovala své bilaterální vztahy v souladu se společnou evropskou politikou vůči tomuto regionu (Rudincová Ženková, 2017).

Následujících několik let lze českou zahraniční politiku vůči subsaharské Africe hodnotit jako kontinuální, protože nedocházelo k žádným změnám. Roku 2018 v české zahraniční politice dominovalo téma migrace (Dostál, 2018). To ve svém nástupním projevu zmínil v kontextu s Afrikou i tehdejší ministr zahraničních věcí Tomáš Petříček (2018). Dále pak byla v tomto období subsaharská Afrika skloňována především v souvislosti se zahraniční rozvojovou spoluprací. *Strategie zahraniční rozvojové spolupráce České republiky 2018–2030* zařadila mezi své prioritní země mj. i Zambii, kde jako jednu z hlavních oblastí spolupráce označuje zemědělství. Nutno však podotknout, že zahraniční rozvojové spolupráce se ČR neúčastní aktivně pouze prostřednictvím bilaterálních vztahů, ale zároveň také jako člen několika mezinárodních organizací jako např. EU, OSN, UNHCR, OECD nebo Světové banky (Prouza, 2019). Jednou z priorit EU v zahraniční politice byla v roce 2019 subsaharská Afrika (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2020).

Zájem EU o africký kontinent nepolevoval ani v dalších letech. Důvodů je hned několik, ale mezi ty hlavní patří například obchodní příležitosti na místních trzích, tamní nerostné bohatství, bezpečnost Evropy či sílící vliv Číny a dalších velmocí (Menclová, 2021).

V následujících dvou letech byl svět do značné míry ochromen pandemií koronaviru, která citelně zasáhla i agendu české zahraniční politiky. Prakticky celý rok 2020 byl díky ustavičnému řešení pandemické situace velkou zatěžkávací zkouškou evropské soudržnosti. Subsaharská Afrika byla v české zahraniční politice upozaděna a v regionu jižní Afriky lze mluvit pouze o rozvojové spolupráci

v Zambii (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2021). Tento trend pokračoval i v dalším roce, kdy v souvislosti s jižní Afrikou můžeme zmínit dodávky zdravotnického materiálu do JAR a Zambie k boji s následky pandemie (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2022). Evropská unie i nadále usiluje o posílení své pozice ve světě, a také v roce 2021 zůstává tím největším obchodním partnerem, investorem a dárcem na africkém kontinentu. Států, které její postavení v Africe ohrožují, je celá řada (Menclová, 2021).

Rok 2022 přinesl mnoho změn, které jsou zásadní v česko-afrických, potažmo evropsko-afrických, vztazích. Již v únoru se v Bruselu konal summit mezi EU a Africkou unií (AU), na kterém byly mj. oznámeny masivní investice do afrického rozvoje (European Council Council of the European Union, 2022).

Do historie se však více zapsala jiná únorová událost, a to zejména neoprávněná ruská agrese vůči Ukrajině, která zásadním způsobem transformuje světovou geopolitiku. Důsledky ruského útoku na Ukrajinu jsou patrné v Africe již dnes, kdy v řadě států dochází k potravinové krizi z důvodu omezeného vývozu obilí a jeho ceny na světových trzích. Pro EU to může být brzy problém velmi zásadní, neboť takováto krize může brzy vyvolat migrační vlny nejen v rámci kontinentu, ale právě i do Evropy a rovněž to může být silný destabilizační faktor v politickém prostředí jednotlivých států (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2022). Nejedná se však jen o dovoz základních zemědělských plodin, ale i hnojiv, jejichž cena se v důsledku války zdvojnásobila a řada farmářů si je tak nemůže dovolit. Používání hnojiv má značný vliv na následný výnos, a tudíž jejich nedostupnost má schopnost africké zemědělství ještě více paralyzovat (Flowers, 2022).

Investice EU do míru a rozvoje v Africe jsou chápány jako investice do vlastní bezpečnosti. Na druhou stranu je nyní subsaharská Afrika více než kdy jindy vnímána jako možný perspektivní obchodní partner v oblasti energetiky díky svému nerostnému bohatství, které by mohlo v budoucnu pomoci ke snížení evropské závislosti na Rusku a vyšší surovinové bezpečnosti (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2022).

S ohledem na cíle práce je také nutné zmínit, že Rusko a Ukrajina byly doposud významnými dovozci české zemědělské techniky, konflikt však donutil řadu

českých výrobců k větší diverzifikaci rizik a hledání nových odbytišť pro své produkty, subsaharská Afrika je tedy i po obchodní stránce pro ČR velmi příhodná. Tomu nasvědčuje také fakt, že Afrika se stala jednou ze zahraničně-politických priorit českého předsednictví v Radě EU v roce 2022 (tamtéž, 2022).

Co se týče regionu jižní Afriky, tak z daného období není možné dohledat mnoho zmínek. Lze uvést, že v květnu do Zambie putovalo v rámci pomoci půl milionu vakcín Pfizer proti boji s koronavirem. Náměstek MZV Martin Tlapa tam vyrazil nedlouho poté, aby se setkal se zambijským prezidentem Hichilemou a dalšími vládními představiteli. Hlavním tématem jednání bylo vzájemné prohloubení spolupráce, a to zejména v sektoru zdravotnictví, ale rovněž i v modernizaci zemědělství (tamtéž, 2022).

Až září 2022 přineslo mnohem konkrétnější nástin budoucích vztahů ČR vůči Africe. Na návrh ministra zahraničních věcí Jana Lipavského byla 26. září schválena *Strategie pro působení Česka v Africe* (Ministerstvo zahraničních věcí, 2022). Tento dvacetitřístranný dokument si s ohledem na vývoj světového dění a rostoucí význam afrického kontinentu vytyčuje nové cíle a aktivity v regionu. Základní rámec pro realizaci české zahraniční politiky vůči Africe je dán zahraniční politikou EU, při které ČR chápe investice do míru a rozvoje v Africe jako investování do vlastní bezpečnosti. Česko se hodlá na rozvoji Afriky podílet v několika specifických oblastech, ve kterých má bohaté zkušenosti a kompetence, bude se jednat především o oblast bezpečnosti, zemědělství, zdravotnictví a vodohospodářství (tamtéž, 2022).

Zemědělství je dokonce v dokumentu věnována samostatná podkapitola. Česká republika si je dobře vědoma, že africká ekonomika stojí a padá se zemědělstvím. Ruská invaze na Ukrajině aktuálně dokazuje, že se Afrika nadále nemůže spoléhat na dovoz potravin. Pro její potravinovou soběstačnost bude klíčový rozvoj lokálního zemědělství. Česká republika se v tomto ohledu hodlá zaměřit především na podporu malých a středních farem, u kterých by ráda přispěla k technologickému rozvoji zemědělství formou mechanizace a svými znalostmi udržitelného způsobu zemědělství. V tomto ohledu bude také úkolem české ekonomické diplomacie působící na kontinentu věnovat více pozornosti sektoru zemědělství a možným příležitostem pro české výrobce (tamtéž, 2022).

K úspěšnému rozvoji obchodu si strategie stanovuje přímé a trvalé působení v teritoriu, toho chce dosáhnout prostřednictvím ZÚ a kanceláří CzechTrade, u kterých plánuje rozšiřovat kapacity. Záměrem je rovněž rozsáhlejší podpora exportu ze strany státu formou finančních nástrojů. Česká republika bude rovněž usilovat o větší zastoupení českých diplomatů na postech týkajících se africké agendy EU (tamtéž, 2022).

V regionu jižní Afriky se ČR chce zaměřit zejména na JAR a Zambii. Tedy země, ve kterých je přítomna formou ZÚ a snáze tak bude moci realizovat své cíle. Dále jako zemi s velkým potenciálem k rozvoji bilaterálních vztahů ČR spatřuje Angolu. K stanoveným cílům v Africe vnímá ČR jako zásadní své působení v EU a je si plně vědoma, že pouze v synergii s EU může být cílů dosaženo. Africký kontinent by se do budoucna podle této strategie měl stát stálou integrální součástí české zahraniční politiky (tamtéž, 2022). Zda tomu tak skutečně bude, ukáže jen čas.

1.1.1 Mezinárodní obchod ČR v regionu jižní Afriky

V předchozí podkapitole bylo nastíněno, že obchod od samotného vzniku Československa hrál a až do současnosti hraje velmi důležitou roli v budování a rozvoji vztahů se zeměmi subsaharské Afriky. Aktuální dění roku 2022 signalizuje, že by se státy subsaharské Afriky mohly stát pro ČR v budoucnosti důležitějším obchodním partnerem než kdykoliv předtím.

Vztahy ČR s Afrikou začaly být budovány již v období Československa a doposud je lze považovat za velmi přátelské, neboť nejsou zatíženy koloniální minulostí. V rámci EU je ČR africkými státy vnímána jako partner bez neokoloniálních ambicí, který rozumí jejím potřebám (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2022).

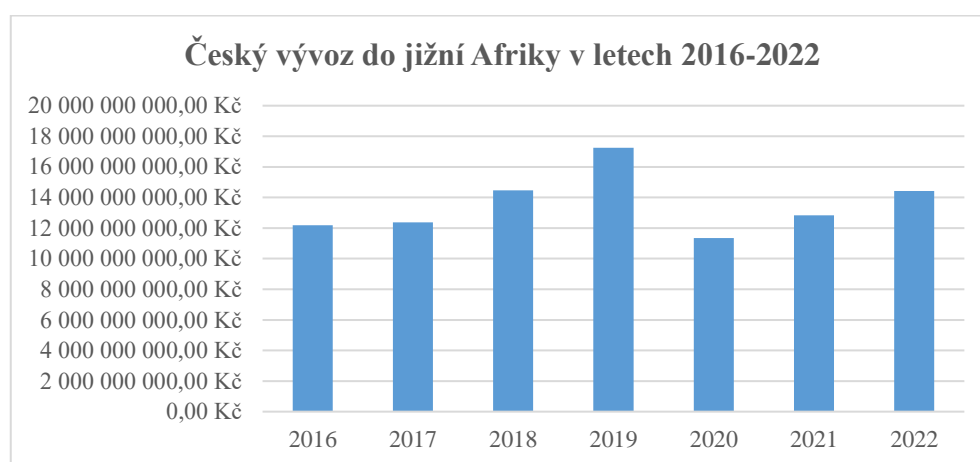
Afrika tak představuje velmi perspektivní trh s velkým růstovým potenciálem. Za posledních deset let se podařilo český export na tento kontinent zdvojnásobit a v roce 2021 činil 53 mld. Kč. Ačkoliv při pohledu na celkovou zahraniční výměnu ČR to není číslo nijak závratné, v absolutních číslech stále roste. Pro uvedení do kontextu a porovnání lze za příklad uvést, že export do Afriky je daleko vyšší než do Jižní Ameriky, kde vývoz dosáhl v daném roce pouze 36 mld. Kč (tamtéž, 2022).

K dalšímu rozvoji vzájemného obchodu by měly napomocť dříve zmíněné *Dohody o ekonomické spolupráci (EPA)*, u kterých EU stále usiluje o jejich efektivnější implementaci. Patrný je rovněž rostoucí zájem afrických států o spolupráci s ČR. Ve srovnání s mnoha jinými státy má ČR výhodu, že české výrobky a služby mají v Africe velmi dobrou reputaci a jsou vnímány jako kvalitní, a přitom stále cenově dostupné (tamtéž, 2022).

Graf 1 znázorňuje český vývoz do regionu jižní Afriky.

Graf 1

Český vývoz do jižní Afriky v letech 2016-2022

Zdroj: Autorova práce na základě analýzy dat ČSÚ

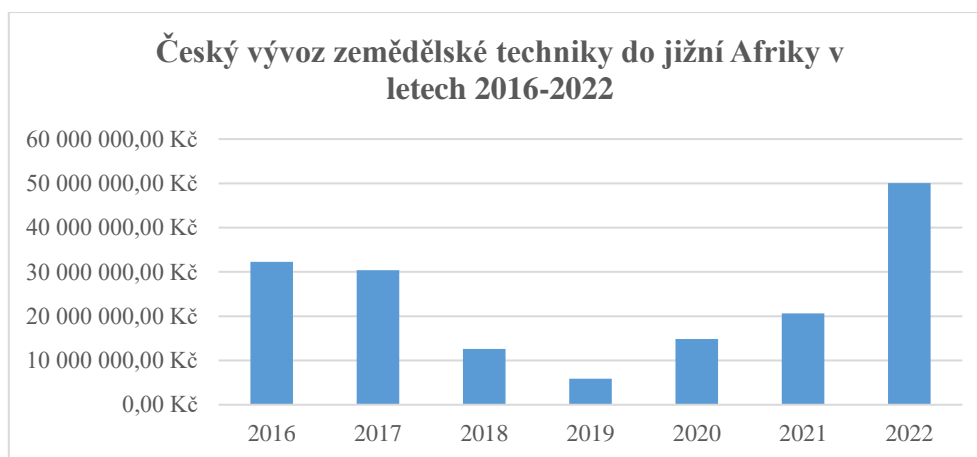
Největším obchodním partnerem ČR v Africe je JAR. Česko je zároveň významným dovozcem jihoafrického zboží v Evropě. Do bilance obchodní výměny se začala od roku 2019 výrazněji propisovat implementace *Dohody o ekonomické spolupráci (EPA)* mezi EU a SADC. Kromě roku 2020, který byl značně poznamenán pandemií koronaviru, objem vzájemné obchodní výměny v posledních letech rostl a lze předpokládat, že i nadále bude růst (Business Info, 2022).

Český export do zbývajících zemí jižní Afriky není oproti JAR v absolutních číslech nijak závratný. Zde je však třeba upozornit i na fakt, že v exportu do JAR je skryta také část reexportu do dalších zemí Jihoafrické celní unie (SACU) (Horký – Hluchán & Rudincová Ženková, 2013). Skladba exportu se odlišuje v jednotlivých státech, ale například v Zambii převládají ve vývozu české strojírenské výrobky, oproti tomu v Mosambiku dominují mj. rozbušky pro těžební průmysl a použité oblečení (Business Info, 2022).

Co se týče samotného exportu české zemědělské techniky, **Graf 2** nabízí statistiku vývozu zemědělské techniky do regionu ve sledovaném období.

Graf 2

Český vývoz zemědělské techniky do jižní Afriky v letech 2016-2022

Zdroj: Autorova práce na základě analýzy dat ČSÚ

Z grafu je dobře patrné úsilí věnované regionu jižní Afriky s ohledem na zemědělství v letech 2016 a 2017. V roce 2019 nastal velký propad a následně vývoz zemědělské techniky začal v dalších letech nabírat opět na síle. Pozoruhodný je zejména rok 2022, kdy se vývoz zemědělské techniky vyšplhal přes 50 mil. korun. Lze se jen domnívat, zda tento nárůst koreluje s poklesem vývozu zemědělské techniky na Ukrajinu a do Ruska.

Jak již bylo zmíněno v předchozí podkapitole, zemědělství je nyní jednou ze strategických priorit ČR v subsaharské Africe. ČR se chce podílet na jejím technologickém rozvoji. Není to však trend jen několika posledních let, československá zemědělská technika byla v subsaharské Africe významným exportním artiklem již v 60. letech. Za zmínku stojí, že v roce 1978 tvořil vývoz strojírenských výrobků jako nákladní automobily Tatra, traktory Zetor a zemědělské stroje 84 % z celkového objemu československého vývozu do Angoly nebo Zambie. Ta podepsala v roce 1980 úvěrovou dohodu se záměrem investovat i do české zemědělské techniky a zřízení montovny traktorů (Zídek & Sieber, 2007). Zájem výrobců přetrvál a v roce 2012 se v Hospodářských novinách objevil článek s názvem „*Byznys s Afrikou má velkou budoucnost, věří Zetor*“ (Volf, 2012).

Exportní garanční a pojišťovací společnost (EGAP) v roce 2016 poukázala na možný potenciál pro české výrobce zemědělské techniky zejména v Zambii.

„Tamní producenti vnímají české firmy opravdu velice dobře. A toto odvětví se těší velké podpoře státu,“ komentoval vedoucí oddělení pojištění teritoriálních rizik a člen dozorčí rady EGAP Jan Dubec (Bednařík, 2016, s. 21). Rok na to již v médiích vycházely články jako *„Zetor se po letech vrací do Zambie, v zemi bude mít své české techniky“* od Deníku.cz (Králová, 2017). Zetor však nebyl jediný, kdo v Africe uspěl. *„Kromě traktorů značky Zetor se v Zambii dobře prodaly výrobky českých firem ZDT a Farmet. V tomto případě se jedná o metače hnojiva, přívěsy a další zemědělskou mechanizaci“* (Velvyslanectví České republiky v Lusace, 2018).

S trochou nadsázky lze konstatovat, že v článku zmiňovaná velká budoucnost v Africe ještě na české výrobce zemědělské techniky čeká a zřejmě přichází až v roce 2022 s ruskou invazí na Ukrajinu.

1.2 Podpora exportu v ČR

Státní podpora exportu je v ČR poskytována formou několika státních institucí, mezi které patří agentura CzechTrade, Ministerstvo zahraničních věcí, zejména prostřednictvím zastupitelských úřadů, Exportní garanční a pojišťovací společnost, Česká exportní banka (ČEB), Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO), dále pak také oborové organizace, komory a svazy. Jak již bylo zmíněno v jedné z předchozích kapitol, přesah do problematiky exportu mají i další státní organizace jako např. Ministerstvo zemědělství. Tato podkapitola bude věnována stručnému představení výše jmenovaných institucí.

Agentura CzechTrade je státní proexportní organizací, která byla založena MPO se záměrem rozvoje a podpory českého exportu. Agentura poskytuje vývozcům potřebné informace a asistenční služby k úspěšnému proniknutí na zvolený trh. CzechTrade je rovněž velmi aktivní v oblasti vzdělávání exportérů, přičemž realizuje řadu odborných seminářů a exportních konferencí. Agentura disponuje hustou sítí zahraničních kanceláří, které se rozprostírají na pěti kontinentech včetně Afriky (CzechTrade, 2016).

Významným zdrojem informací pro vývozce je také server BusinessInfo.cz, na kterém lze najít spousty informací ohledně zahraničního obchodu včetně aktuálních událostí ve světě, potencionálních exportních příležitostí či souhrnných informací z jednotlivých teritorií. Server je provozován agenturou CzechTrade a jejím gestorem je MPO (Business Info, 2022).

Sekce Evropské unie a zahraničního obchodu působící pod MPO se významným způsobem podílí mj. na podpoře exportu, přípravě Exportní strategie České republiky a koncepci české ekonomické diplomacie (Ministerstvo průmyslu a obchodu, n.d.).

Zatímco CzechTrade se zaměřuje primárně na model B2B (business to business) - tedy na vztahy a vzájemnou spolupráci mezi českými a zahraničními společnostmi, zastupitelské úřady se věnují převážně vztahům mezi českými státními orgány či firmami a státními orgány státu, ve kterém daný ZÚ působí. V oblastech, kde se zahraniční kanceláře CzechTrade nenachází, spadá agenda vztahů mezi soukromými českými a zahraničními subjekty do gesce ZÚ. Obecně lze však konstatovat, že CzechTrade a zastupitelské úřady spolu intenzivně spolupracují a sdílejí mezi sebou potřebné informace (Mand'ák, 2018).

Kromě zastupitelských úřadů disponuje MZV s ohledem na podporu exportu také Odborem ekonomické diplomacie, v rámci kterého působí oddělení projektů ekonomické diplomacie, oddělení služeb pro exportéry a oddělení ekonomických analýz a informací. Odbor ekonomické diplomacie v součinnosti zejména se ZÚ uskutečňuje realizaci projektů, jejichž cílem je podpora proexportních aktivit českých společností. Mezi nejčastější formy projektů ekonomické diplomacie (PROPED) patří např. semináře, incomingové mise či účast na výstavách a veletrzích (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2022).

Dalšími významnými proexportními institucemi státu jsou Česká exportní banka (ČEB) a EGAP, které působí v oblasti financování. ČEB poskytuje českým firmám produkty nejen na financování jejich vývozu výrobků a služeb, ale rovněž i pro investice českých společností v zahraničí, a to včetně hůře dostupných teritorií s větším rizikem (Česká exportní banka, n.d.).

Exportní garanční a pojišťovací společnost se zaměřuje na tržně nepojistitelná politická a obchodní rizika ve spojitosti s financováním exportu zboží, služeb a investic z ČR (EGAP, 2022). Obě instituce mají společné to, že své služby poskytují obvykle v případech, kdy komerční instituce nejsou schopny nabídnout řešení z důvodu vysokého rizika (Mand'ák, 2018).

1.2.1 České proexportní instituce a jejich využití v regionu jižní Afriky

Fakt, že vývoz na africký kontinent, konkrétně do regionu jižní Afriky, doposud nedosahuje převratných čísel, nemusí nutně vypovídat o nízkém potenciálu tohoto teritoria. Subsaharská Afrika se pro vývozce řadí mezi ty nejsložitější trhy k proniknutí a mnoho českých firem nemělo potřebu na ně expandovat. Situace se pomalu začíná měnit až nyní s ruskou invazí na Ukrajinu, přičemž si české společnosti začínají uvědomovat přílišnou závislost na několika málo trzích, od kterých se odvíjí jejich vlastní existence. Pro české výrobce zemědělské techniky je to ještě umocněno tím, že až do začátku invaze byly pro většinu z nich Rusko a Ukrajina klíčové trhy, které tvořily podstatnou část z celkových tržeb. Například Karel Žďárský, majitel společnosti Farmet, v rozhovoru pro časopis *Moderní ekonomická diplomacie* v roce 2021 uvedl: „Nejsilnějším trhem bylo i loni Rusko, hned za ním Ukrajina. Podíl těchto dvou zemí se blíží polovině našeho exportu.“ (Žďárský, 2021, s. 4).

Pro tyto firmy je tedy nesmírně důležité, aby co nejdříve našly jiná odbytiště pro své výrobky a co nejvíce svůj export dále diverzifikovaly. Prosperita naší země do značné míry závisí na exportu a míře nezaměstnanosti, proto je nanejvýš vhodné, aby stát usiloval o další posílení svého angažmá i v oblasti jižní Afriky. Úspěch či neúspěch českých firem jde často ruku v ruce s tím, jakou podporu v daném teritoriu je stát schopen poskytnout.

Jak již bylo dříve zmíněno, dle vládního dokumentu *Strategie pro působení České republiky v Africe* se ČR chce prioritně zaměřit na rozvoj vztahů se státy, ve kterých je přítomna formou svých ZÚ a může tak lépe dosahovat svých stanovených cílů (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2022).

V rámci jižní Afriky ČR disponuje velvyslanectvím v JAR a Zambii, honorárními konzuláty v Mosambiku, Namibii a Zimbabwe (tamtéž, 2022), a jednou zahraniční kancelář agentury CzechTrade, která sídlí rovněž v JAR.

Velvyslanectví v JAR má své sídlo v Pretorii a má přesah své diplomatické působnosti i do mnoha okolních států, kterými jsou Angola, Botswana, Lesotho, Madagaskar, Mauricius, Mosambik, Namibie a Svazijsko. Velvyslanectví v Zambii se nachází v Lusace a do její diplomatické působnosti spadá Malawi a Zimbabwe

(tamtéž, 2022). Zahraniční kancelář CzechTrade je v jihoafrickém Johannesburgu (CzechTrade, 2016).

Vláda Petra Fialy si je vědoma, že současný stav není vyhovující a v rámci podpory exportu do subsaharské Afriky si stanovuje ambiciózní cíle. „*Pro plnohodnotné a dlouhodobé rozvíjení obchodních a investičních aktivit ČR v Africe je nezbytné na místních trzích působit přímo a trvale. Současně je nutné (v rámci disponibilních finančních zdrojů státu) rozšiřovat kapacity ZÚ v regionu s cílem snížit dosud neúměrně vysoké počty zemí, které má řada afrických ZÚ ve své gesci; posilovat kapacity kanceláří CzechTrade a snažit se podnitit i koordinovanější sdruženou přítomnost samotných českých podnikatelských subjektů*“ (Ministerstvo zahraničních věcí, 2022, s. 22).

1.3 Tradice výroby zemědělské techniky v ČR a její význam v českém exportu

Počátky československého strojírenství lze najít už v první polovině 19. století. Již v roce 1847 bylo na území Česka 22 strojírenských firem, přičemž pro řadu z nich byly už tehdy hospodářské stroje jednou z hlavních oblastí, na kterou se zaměřovaly (Bejvávalo, 2021). I po vzniku Československa tento trend vydržel a vyrábělo se zde velké množství kvalitních zemědělských strojů. To se odráželo nejen ve vysoké úrovni československého zemědělství, ale rovněž to významně přispívalo k pozitivnímu obrazu a reputaci Československa v zahraničí (Jedlička, 2018).

Zemědělské traktory se začaly v Československu hojně používat až po první světové válce. Nejdříve se začaly dovážet ze zahraničí, později s jejich výrobou začaly i československé společnosti. Mezi tehdejší nejznámější výrobce traktorů lze řadit například firmu Škoda, ČKD, Svoboda nebo Wikov (Folprecht, 2020). Mezi největší předválečné výrobce závěsné zemědělské techniky patří opět společnost Wikov, dále také Melichar, Umrath či Rudolf Bächer (Štěpánek, 2020).

Po druhé světové válce, s nástupem centrálně plánovaného hospodářství a komunismu, byla většina zmíněných společností znárodněna a začleněna do státních podniků Agrostroj Prostějov a Agrostroj Pelhřimov (Jedlička, 2018). Generálním výrobcem traktorů v Československu se poté stal brněnský Zetor (Folprecht, 2020).

Po roce 1989 mnoho výrobců ukončilo svůj provoz, ale řadě nově vzniklým společnostem v 90. letech se podařilo úspěšně navázat na tuto tradici. V současné době je v ČR přibližně 100 českých výrobců zemědělské techniky, kteří zaměstnávají celkem zhruba 10 000 lidí (Jedlička, 2018).

Ani export české zemědělské techniky není nijak zanedbatelný, v roce 2021 EGAP pojistil vývoz zemědělské techniky za více než půl miliardy. *"Českým výrobcům zemědělské techniky se daří do zahraničí prodávat nejen traktory, ale především kultivátory, tedy zemědělskou techniku, která se za traktory připojuje. Je zde řada skvělých firem, které i v 'době covidové' drží krok se světovou špičkou a zakázky ze zahraničí jim dokonce přibývají,"* okomentoval vývozní úspěchy Jan Procházka, předseda představenstva v pojišťovně EGAP (Automatizace v potravinářství, 2021).

1.3.1 Hlavní představitelé oboru

Mezi hlavní představitele tohoto oboru v ČR patří Zetor, což je s největší pravděpodobností ten nejznámější a možná jediný zástupce výrobců české zemědělské techniky, kterého zná také širší veřejnost.

Značka Zetor vznikla v roce 1946 jako nová součást brněnské Zbrojovky, aby uspokojila poptávku po traktorech k rozvoji zemědělství v poválečném Československu. Traktory Zetor stoupaly velmi rychle na oblibě, a to nejen v Československu ale i v zahraničí. Od vzniku společnosti až do roku 1961 bylo v Brně vyrobeno více jak 150 000 traktorů, přičemž téměř dvě třetiny z nich mířily do zahraničí. V červenci roku 1993 došlo v rámci privatizace k mnohým změnám, které společnost dohnaly na hranici bankrotu. Před úpadkem byl Zetor zachráněn slovenskou společností HTC holding a.s., která se v roce 2002 stala jeho novým vlastníkem. Rok 2017 byl ve znamení expanze na nové či staronové trhy, kdy Zetor uspěl například také v Zambii či v Keni. V roce 2021 Zetor oslavil 75 let své existence, během které se do české historie zapsal také jako jeden z nejvýznamnějších exportérů (Zetor, 2021). Jeho tržby v posledním roce činily 2,23 miliard korun a zaměstnává téměř 500 lidí (ČTK, 2022).

Dále lze jmenovat společnost Farmet, která na trhu působí více jak 30 let a řadí se mezi přední světové výrobce zemědělské techniky. Ve svém portfoliu má stroje na zpracování půdy, setí či aplikaci hnojiv, a zároveň se věnuje technologiím

na zpracování oleje a výrobu krmiv. Výrobky vyváží téměř na všechny kontinenty včetně Afriky (Farmet, n.d.). V současnosti zaměstnává necelých 500 zaměstnanců a v roce 2021 dosáhl v tržbách na více jak jednu miliardu korun (Agroportal24h.cz, 2022).

Velmi obdobně je na tom společnost Bednar FMT zaměřující se na výrobu zemědělské techniky pro zpracování půdy, setí a aplikaci hnojiv, která v roce 2022 oslavila své 25. výročí. Společnost zaměstnává zhruba 450 zaměstnanců a v roce 2021 dosáhla obrátu činící více jak 2,5 miliardy korun (Bednar, n.d.).

Také lze uvést dříve zmiňovaný Agrostroj Pelhřimov, který je i nadále aktivní a patří stále mezi největší výrobce zemědělské techniky v ČR. Stroje pod vlastní značkou však neprodávají, ale poskytují výrobní řešení zahraničním výrobcům zemědělské techniky. Dále se také zaměřují na nákladní dopravu. Mezi jejich zákazníky patří např. Claas, John Deere nebo Kuhn (Agrostroj, 2022). Agrostroj se řadí na páté místo v žebříčku největších rodinných firem v ČR, zaměstnává více jak 3000 lidí a dosahuje obrátu více jak osm miliard korun (Forbes, n.d.).

Výrobce zemědělské techniky je v ČR skutečně mnoho, od postřikovačů Agrio, strojů na zpracování půdy a setí od OPaLL-AGRI či SMS až k přívěsům od ZDT nebo žací stroje ze Strojírny Rožmitál a mnoho dalších.

2. Analýza exportních příležitostí pro výrobce zemědělské techniky v regionu jižní Afriky

Tato kapitola bude zaměřena na důkladnou analýzu exportních příležitostí pro výrobce zemědělské techniky v regionu jižní Afriky, poukáže na možný potenciál a zároveň zmapuje připravenost regionu na modernizaci zemědělství. Na počátku kapitoly budou čtenáři blíže seznámeni s povahou tohoto regionu, a to zejména s ohledem na zemědělství. Vysvětlen bude zmiňovaný pojem „*mechanizace zemědělství*“ a jeho význam v kontextu jižní Afriky.

Formou PEST a SWOT analýzy u vybraných zemí bude zjištěno, jaké příležitosti země v tomto regionu nabízejí a dojde tak k formulování možných příležitostí pro výrobce zemědělské techniky a k zjištění, jaký potenciál se v této oblasti nachází.

2.1. Charakteristika regionu jižní Afriky s ohledem na zemědělství

Geografické členění regionu jižní Afriky je poněkud problematické, řada mezinárodních organizací se v jeho definici různí a začleňuje do regionu jiné státy. Pro účely této práce budeme pracovat s regionem jižní Afriky definovaným Organizací africké jednoty (OAU) v roce 1976 a používaným dodnes Africkou unií (AU). Ta do regionu řadí Angolu, Botswanu, Eswatini, Lesotho, Malawi, Mosambik, Namibii, Jihoafrickou republiku, Zambii a Zimbabwe (African Union, n.d.a).

Dechberoucí příroda tohoto regionu je v ostrém kontrastu s její současnou politickou a sociální situací. Vývoj a historii tohoto regionu lze jednoduše velmi těžko popsat, a to především z důvodu často se měnících geografických a politických hranic v minulosti. Výzkum dějin v této oblasti z konce 20. století a počátku 21. století představuje roztržité historické poznatky, které se odlišují nejen v minulosti velmi rané, ale i v té relativně nedávné. Historie jižní Afriky tak není souborem všeobecně uznávaných faktů, závisí na tom, kdo výklad podává. Prakticky všechny státy v regionu vědomě usilují o kontrolu minulosti vlastní interpretací dějin, aby si legitimizovaly přítomnost a zároveň si nárokovaly budoucnost (Marks, 2020).

Obecně lze konstatovat, že historie tohoto regionu je protkaná celou řadou nešťastných událostí. Region byl úzce spjat s obchodem s otroky, kolonialismem, válkami mezi kmeny, chudobou, ale také genocidou či apartheidem. Od samotného získání nezávislosti až prakticky dodnes se řada z těchto států stále potýká s množstvím vážných problémů.

Se zbývajícími částmi Afriky má jižní Afrika mnoho společných demografických rysů, mezi které patří např. ekonomika založená na zemědělství, početné rodiny, četnost etnických skupin, politická nestabilita či vysoká míra urbanizace. Díky rozsáhlým zdrojům nerostných surovin se jedná o jeden z nejbohatších regionů Afriky, který zároveň skýtá velký potenciál k dalšímu ekonomickému růstu (Saylor dot org, n.d.).

Kromě tří vnitrozemských států, kterými jsou Lesotho, Eswatini a Malawi, se jedná o velmi rozlehlé země s velkým nerostným bohatstvím, které se táhne napříč celým regionem. Severozápadní pobřeží Angoly disponuje velkými ropnými poli, na východě země se nacházejí oblasti těžby diamantů, které se rozprostírají až k zambijskému měděnému pásu (Copperbelt). Oblasti značných a různorodých nerostných ložisek pak pokračují dále od centrální části Zimbabwe až do JAR. Těžba diamantů probíhá i v některých částech Botswany a podél namibijského pobřeží. Velká ložiska uhlí jsou zejména v centrální části Mosambiku (tamtéž, n.d.). Navzdory veškerému nerostnému bohatství však mnoho z těchto států stále patří mezi ty nejchudší na světě (World Population Review, 2022).

Samotný region jižní Afriky je nejen kulturně, ale i geograficky a socioekonomicky velmi rozmanitý. Jedním ze společných znaků těchto jihoafrických států je vysoká závislost na zemědělství (Sikora et al., 2020). Tento sektor je stále hlavním zdrojem zaměstnání a příjmů pro většinu populace žijící na venkově a významně přispívá i do HDP většiny těchto zemí (Kwakwa, 2022).

Navzdory tomu, že se zemědělství ve světě obecně stále více a více orientuje na generování zisků, a tedy na komerční zemědělství, situace v rámci subsaharské Afriky je v mnohých případech zcela odlišná (Expert Group Meeting, 2008). Většina zemědělské produkce v jižní Africe je zajišťována drobnými zemědělci (Hachigonta et al., 2013). Zažitě historické vzorce farmaření *à la* pro svou vlastní potřebu přetrvávají a lidé pracující v tomto sektoru jsou tak často předurčení k

životu v nejistotě a chudobě. Pro státy s přetrvávajícím trendem takového farmaření to často znamená nutnost nadměrného dovozu potravin ze zahraničí (Expert Group Meeting, 2008).

Při bližším pohledu na zemědělství v jižní Africe lze konstatovat, že má velmi rozmanitý vegetační pokryv. Největší orné plochy jsou v JAR, konkrétně v provincii Svobodný stát a Limpopo, dále pak také v jižní Zambii a Zimbabwe. Více než 50 % orné půdy je určeno pro pěstování obilovin, přičemž kukuřice je hlavní plodinou, která se pěstuje na více než 40 % celkové plochy. Největším producentem kukuřice je JAR. Dalšími významnými producenty této plodiny jsou pak Zimbabwe, Malawi, Mosambik, Angola a Zambie (Hachigonta et al., 2013).

Mezi důležité plodiny patří také proso a čirok, které se pěstují zejména v sušších oblastech. Nejvyšší výnosy prosa má Zimbabwe a Angola, zatímco čirok se pěstuje zejména v Mosambiku. Pšenice je pěstována ve větším rozsahu pouze v JAR, která k tomu hojně využívá zavlažování. Jinak je zemědělství jižní Afriky velmi závislé na dešťových srážkách (tamtéž, 2013). V závislosti na místě se v regionu jižní Afriky pěstuje celá řada dalších plodin jako např. maniok jedlý, vigna čínská, kajan indický, fazole, burské oříšky či batáty (Sikora et al., 2020).

Dalším charakteristickým znakem regionu je rapidní růst populace. V roce 2008 měl tento region přibližně 135 mil. obyvatel (Hachigonta et al., 2013), v roce 2020 se již populace regionu vyšplhala na necelých 185 mil. obyvatel (Worldometer, 2023) a do roku 2050 se očekává, že obyvatel bude více jak 240 mil (Hachigonta et al., 2013), některé zdroje předpokládají v daném období dokonce až 350 mil. obyvatel (Sikora et al., 2020).

V souvislosti s tím se vyskytuje další problém, a tím je tempo růstu obyvatelstva ve městech, které již v jižní Africe překročilo tempo růstu venkovského obyvatelstva. Urbanizaci lze považovat za reakci zejména na rozdíly v ekonomických příležitostech. Za rychlou urbanizaci částečně může současný stav místního zemědělství, neboť pro mnoho mladých lidí je práce v zemědělství na venkově spojená s velmi náročnou fyzickou prací, což vede zejména mladé obyvatelstvo k migraci z venkova do měst (Expert Group Meeting, 2008).

V posledních letech čelí oblast jižní Afriky značným rizikům spojeným se změnou klimatu. Podnebí je velmi proměnlivé a v závislosti na ročním období je

tento region vystaven cyklům, které způsobují buď velká sucha nebo záplavy. Jedním z důsledků těchto jevů je pak nedostatek potravin v oblasti. Při nedostatku potravin se lidé často přesídľují, což má za následek potencionální riziko vzniku konfliktů. Nedostatek vody a extrémní výkyvy počasí jsou úzce spjaty se zemědělstvím, které v některých oblastech již před výraznými změnami klimatu nebylo schopno plně uspokojit potřeby svých obyvatel. Klimatické změny současného stav zemědělství umocňují a v některých zemích dokonce došlo od 90. let minulého století k poklesu potravinové produkce. Mezi ty nejvíce postižené změnou klimatu patří Mozambik, Malawi, Zimbabwe, Botswana a některé části Namibie, Angoly, Zambie a Eswatini. Jihoafrická republika, Botswana a Namibie disponují vůči klimatickým změnám určitou mírou odolnosti, a to především díky své relativně rozvinuté infrastruktuře a diverzifikovanému hospodářství. Předpokládá se, že při současném stavu zemědělství by v důsledku změn srážek a zvýšených teplot mohlo v postižených místech dojít ke snížení potravinové produkce až o 30 %. Zároveň lze očekávat, že tyto jevy budou v budoucích letech dále zesilovat (Climate Diplomacy, n.d.).

Vlády států v tomto regionu často upozorňují, jaké dopady mají klimatické změny na jejich zemědělství a v některých státech jsou patrné snahy o zavedení určitých opatření, které by mohly tyto dopady zmírnit. Jedná se především o propagaci zavlažování, pěstování plodin odolných vůči suchu nebo zavedení moderní zemědělské techniky a technologií, které by vedly k větší efektivnosti a navýšení výnosů (Sikora et al., 2020).

Jedním z hlavních důvodů, proč proces modernizace a tím i spojené mechanizace zemědělství v Africe doposud často selhával, je nejednotný a zároveň nekonzistentní přístup, špatné plánování vládních stran a přílišné spoléhání na jednorázovou či nevhodnou pomoc ze zahraničí. Rozvoj a modernizace afrického zemědělství tak do značné míry závisí i na transformaci politiky, nejen té zemědělské, ale také v oblasti vzdělávání a podnikání. Udržitelný rozvoj a modernizace zemědělství nebudou možné bez podpory vlád daných států. Ty musejí vypracovat taková opatření, která nasměřují zemědělce na komerční způsob farmaření (Expert Group Meeting, 2008).

Situaci v jižní Africe dobře shrnuje výrok doktorky Hespina Rukato, regionální expertky a zakládající ředitelky CADS (Centre for African Development Solutions): „*For southern Africa, peace is not just the absence of violence but other things that people are fighting for everyday ... food, health, struggle with HIV/AIDS.*“ (Climate Diplomacy, n.d.).

2.1.1 Mechanizace zemědělství v kontextu jižní Afriky a její význam

Jak již bylo v předchozí podkapitole nastíněno, jižní Afrika se potýká s celou řadou vážných problémů. Mnoho z nich úzce souvisí se zemědělstvím, a tím pádem přímo s potravinovou bezpečností regionu. Změny klimatu, velice rychlý růst populace a vysoké tempo migrace z venkova do měst ohrožují ještě více křehký stav místního zemědělství. Větší počet obyvatelstva se rovná větší poptávce po potravinách, odliv lidí z venkova do měst znamená menší podíl populace pracující v zemědělství a klimatické změny mohou způsobit ještě další poklesy v zemědělské produkci. Tvrdit, že mechanizace zemědělství je univerzální všelék a řešení na všechny tyto problémy, by byla lež a není ani cílem práce takový dojem vytvářet. Faktem však zůstává, že mechanizace zemědělství je jedním z mála způsobů, jak účinně s výše zmíněnými problémy bojovat a zmírňovat tak jejich dopady.

Mechanizaci zemědělství lze definovat jako proces, při kterém dochází k využívání různých mechanických zařízení, strojů a nářadí s cílem navýšit zemědělskou a potravinářskou produkci (Folaranmi, 2014). Jinými slovy jde o využití mechanických technologií s cílem navýšit produktivitu práce a dosáhnout výsledků, které by manuální prací byly jinak nedosažitelné (Expert Group Meeting, 2008).

Zkušenosti z jiných rozvojových ekonomik ukazují, že zemědělství se v posledních letech proměnilo v progresivní odvětví generující zisk. Mechanizace zemědělství umožnila farmářům nejen zvýšení jejich zemědělské produkce, ale také jejich kvality života a přispěla k větší prosperitě daných států. Ve státech jako Indie, Čína, Brazílie či Turecko rychlý rozvoj mechanizace zemědělství v minulosti zapříčinil velkou poptávku po zemědělských strojích, která následně vyústila ve vznik lokálních výrobců zemědělské techniky. V současnosti jsou tyto státy jedni z lídrů ve výrobě a vývozu zemědělské techniky. Obdoba těchto úspěchů v Africe

je zatím v nedohlednu. Afrika je stále jediným regionem na světě, kde produktivita zemědělství z velké části stagnuje. Průměrný výnos kukuřice se zde pohybuje okolo jedné tuny na hektar, což je asi třetina průměrného výnosu dosahovaného např. v Latinské Americe (tamtéž, 2008).

Mechanizace zemědělství je však pouze část řešení problému. K udržitelnému a efektivnímu zemědělství vede cesta přes celkovou transformaci sektoru, což obnáší mnoho dalších procesů od lepšího řešení práv držeb k půdě, přístupu k odborným znalostem, lepších možností úvěrů a financování až po lepší přístup farmářů na trh (Sikora et al., 2020).

V následujících podkapitolách bude podrobena analýze několik vybraných států z regionu. Díky této analýze bude zjištěno, zda a případně jak moc jsou země na transformaci zemědělství připraveny a jaké příležitosti by z toho mohly vyplývat pro české výrobce zemědělské techniky.

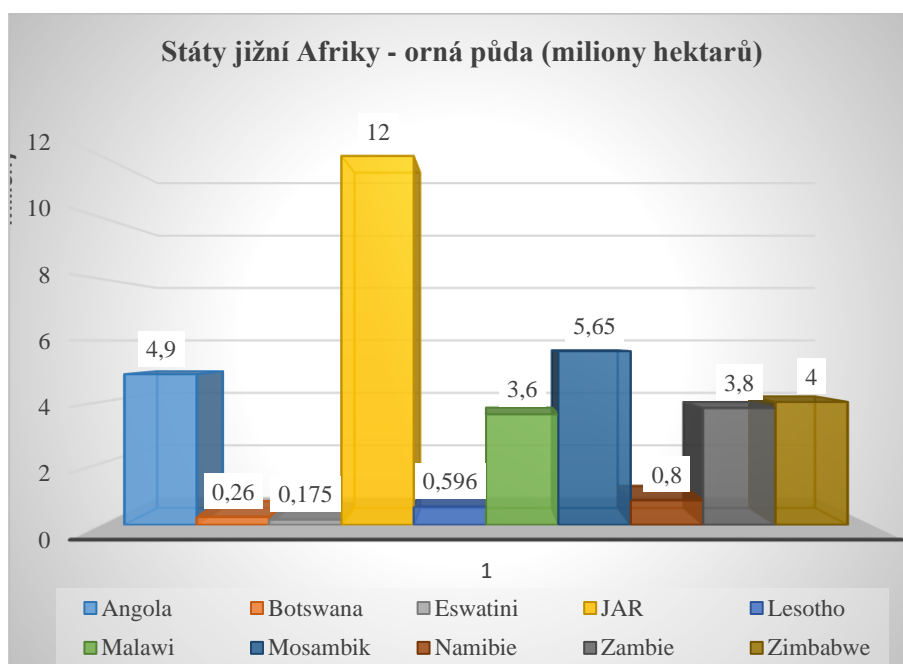
2.1.2 Vymezení regionu pro účely práce

Region jižní Afriky je velmi rozlehlý a je v něm zahrnuto mnoho států. S ohledem na požadovaný rozsah práce není možné podrobit analýze každý z těchto států a z toho důvodu bude vybráno jen několik z nich, u kterých se lze domnívat, že mají největší potenciál pro možný dovoz zemědělské techniky.

Prvním kritériem pro výběr zemí bude počet hektarů orné půdy. Pro výrobce zemědělské techniky je to při zvažování vstupu na nový trh jeden z rozhodujících faktorů, který vypovídá o možném prodejním potenciálu v dané zemi. Analýze exportních příležitostí a připravenosti na onu zemědělskou mechanizaci tak budou podrobeny pouze země disponující min. 3 mil. hektarů orné půdy. V **Grafu 3** jsou uvedeny všechny země regionu s počtem hektarů orné půdy k roku 2020. Pro představu a srovnání Česká republika disponuje přibližně 2,5 mil. hektary (The World Bank, 2020).

Graf 3

Státy jižní Afriky – orná půda (miliony hektarů)

Zdroj: Autorova analýza na základě dat z The World Bank (2020)

Z výše uvedeného grafu je patrné, že min. 3 mil. hektarů orné půdy disponuje Angola, JAR, Malawi, Mosambik, Zambie a Zimbabwe.

Druhým kritériem pro výběr zemí k analýze bude česká přítomnost formou ZÚ nebo kanceláře CzechTrade, díky čemuž budou čeští vývozci moci využít podpory, která je často na takto vzdálených a komplikovaných trzích potřebná. Realizace jejich cílů tak bude díky tomu o něco snáze dosažitelná. S přihlédnutím na výše zmíněné se výběr zužuje na pouhé dvě země JAR a Zambii.

PEST a SWOT analýze bude podrobena Zambie a JAR. Konec této kapitoly nabídne také vhled do několika dalších zemí v regionu s možným potenciálem pro dovoz zemědělské techniky.

2.2 Zambie

Zambie je velkou vnitrozemskou zemí, rozlohou téměř desetkrát větší než Česká republika (Worldometer, n.d.), a populací nepřesahující 20 mil. obyvatel. Země je velmi bohatá na nerostné suroviny a sdílí hranice s osmi dalšími státy (Angola, Botswana, Demokratická republika Kongo, Malawi, Mosambik, Namibie, Tanzanie a Zimbabwe) (The World Bank, 2020). Zambie není bohatá pouze na

nerostné suroviny, ale disponuje také velkým množstvím zemědělské půdy, vodních zdrojů a lesů (Business Info, 2022). Hlavním a zároveň největším městem je Lusaka, která je rovněž důležitým obchodním a dopravním uzlem země. Nachází se v zemědělské oblasti centrální Zambie (Wade, 2014). Zambie, dříve nazývaná Severní Rhodesie, získala svou nezávislost na Velké Británii v roce 1964 (South African History Online, 2019) a prvním prezidentem se stal již dříve jmenovaný Kenneth Kaunda (The World Bank, 2023).

2.2.1 PEST a SWOT analýza

Z hlediska politického systému je Zambie unitární republikou prezidentského typu s pluralistickým systémem více politických stran. Zákonodárná moc je v rukou jednokomorového Národního shromáždění (Business Info, 2022), které se skládá ze 156 napřímo volených poslanců, z nichž je až 8 členů jmenováno prezidentem a tři křesla jsou vyhrazena pro viceprezidenta, předsedu a místopředsedu Národního shromáždění (Freedom House, 2022). Každých pět let se zde ve stejnou dobu konají volby prezidentské, komunální a volby do Národního shromáždění (Electoral Commission of Zambia, n.d.). Zambijský prezident je nejen hlavou státu, ale rovněž vlády, která je jmenována z poslanců Národního shromáždění (Business Info, 2022). Narozdíl od mnoha dalších zemí v regionu je Zambie považována za politicky stabilní (BBC, 2021).

Od získání nezávislosti se v Zambii uskutečnilo devět prezidentských voleb a u moci se vystřídaly doposud čtyři rozdílné politické strany. Poslední prezidentské volby se konaly v srpnu 2021. Při těchto volbách byl zvolen na post prezidenta Hakainde Hichilema ze strany UPND (United Party for National Development), který v úřadu vystřídal poraženého Edgaru Lungu (The World Bank, 2023). Jednalo se o třetí demokratické předání moci (Freedom House, 2022).

Organizace Freedom House (2022) hodnotí Zambii dle rozsahu politických práv a občanských svobod jako částečně svobodnou. Opoziční strany zde doposud byly vystaveny mnohým překážkám v politické soutěži. Ačkoliv je volební právo pro dospělé občany všeobecné, ženy stále čelí řadě znevýhodnění a k září minulého roku disponovaly pouze 15 % křesel v Národním shromáždění. Dalším výrazným problémem je korupce, která je velmi rozšířená i ve státní správě.

K roku 2021 se Zambie umístila v Indexu vnímání korupce s pouhými 33 body na 117. místě ze 180 hodnocených zemí (Transparency International, 2021). V tomto ohledu lze zmínit, že současná vláda si za svůj cíl stanovila mj. i větší transparentnost a boj proti korupci (The World Bank, 2023).

Z hlediska mezinárodních vztahů je Zambie členem mnoha mezinárodních organizací, mezi které se řadí např. OSN, Africká unie, Světová banka, Jihoafrické rozvojové společenství (SADC), Společný trh východní a jižní Afriky (COMESA) a mnoho dalších. V posledních letech disponuje velkým politickým vlivem v Zambii Čína, a to zejména díky využívání tzv. diplomacie dluhové pasti. Zambijské vládě bylo poskytnuto obrovské množství půjček určených převážně na rozvoj infrastruktury, které byly často realizovány čínskými firmami. Těch je v Zambii třetí nejvyšší počet v rámci celého kontinentu (Business Info, 2022). S ohledem na cíle práce by bylo vhodné zmínit např. společnost CAMCO Equipment, což je čínský výrobce zemědělské a stavební techniky, který v Zambii aktivně působí více než dvacet let (Silimina, 2018).

Schopnosti Zambie splácet své závazky jsou omezené, zároveň ochota Pekingu dluhy odpouštět je nízká. Z toho důvodu v současnosti docházelo k pozastavení řady plánovaných projektů. Jedním z hlavních cílů současné vlády je tedy hledání nových investorů a zároveň dochází k rozvoji vztahů také s Indií, Tureckem, Izraelem či státy Perského zálivu. Vztahy s EU otřásla řada korupčních skandálů v roce 2018. Nová vláda v tomto ohledu přislíbila boj s korupcí a usiluje o lepší komunikaci. Nejvýznamnějším partnerem Zambie v regionu je pak JAR, ze kterého pochází většina dovozů do země (Business Info, 2022).

Zambijská ekonomika je velmi málo diverzifikovaná a z větší části stále závislá na těžbě nerostných surovin a zemědělství. Při bližším vhledu na skladbu exportu si lze všimnout, že více než 70 % příjmů z vývozu tvoří export mědi. Další významnou překážkou v rozvoji zambijského hospodářství je nedostatek kvalifikovaného personálu a nedostačující infrastruktura (Business Info, 2022). Na druhou stranu má Zambie velmi dobré predispozice pro rozvoj zemědělství, které stále zaměstnává přibližně tři čtvrtiny obyvatelstva a k HDP přispívá okolo 19 % (International Trade Administration, 2022).

Problémem však zůstává jeho nedostatečná diverzifikace. Pěstuje se zde jen několik málo plodin, přičemž kukuřice stále převládá. Pouze minimum zemědělské půdy je stále zavlažováno a toto odvětví tak zůstává závislé na dešťových srážkách. Stav zemědělské mechanizace je rovněž na nízké úrovni a do jisté míry chybí i její chemizace. Ačkoliv v Zambii nadále roste počet komerčních farem, zambijskému zemědělství stále dominují drobní zemědělci, jejichž produkce je často jen pro jejich vlastní spotřebu. V tomto ohledu je důležité zmínit, že Zambie pracuje již od roku 2006 s dlouhodobým programem nazvaným Vision 2030 na zmírňování chudoby a mezi její hlavní priority mj. patří modernizace a diverzifikace zemědělství a těžebního průmyslu, ale také lepší dodávky vody a elektřiny či budování dopravní infrastruktury (Business Info, 2022).

Od podzimu roku 2020 země čelí neschopnosti dostát svých závazků vůči mezinárodním věřitelům, což je způsobeno zejména nezodpovědným čerpáním půjček poskytnutých Čínou. V tomto ohledu došlo v prosinci roku 2021 k dohodě o překlenovacím úvěru s Mezinárodním měnovým fondem (IMF) (Business Info, 2022). Ve stejném roce se země relativně vzpamatovala z poklesu, který přišel během pandemie, a její HDP vzrostlo o 4,6 %. Tento nárůst lze přičítat zejména vyšším cenám mědi, pokračující obnově zemědělství a povolebnímu optimismu. Růst HDP se nezastavil ani v prvním čtvrtletí roku 2022, kdy meziročně vzrostl o 2,4 %. Kurz kwachy si po prudkém posílení v povolebním období udržel relativní stabilitu. V následujících dvou letech se předpokládá, že růst HDP bude i nadále pokračovat, a to mj. kvůli pozitivním vyhlídkám na tržní cenu mědi a zlepšení dodávek elektřiny (The World Bank, 2023).

V posledním roce došlo k několika dalším zásadním změnám v rámci veřejných financí, které jsou k účelům této práce relevantní. Prezident Hichilema v rámci podpory zemědělství a místních farmářů odstranil téměř veškerá cla, která byla doposud uvalena na dovoz zemědělské techniky a zařízení (Lusaka Times, 2022). Zároveň došlo k zrušení vývozního cla na kukuřici a poplatků za studium na středních školách v rámci podpory vzdělávání (Business Info, 2022). S ohledem na vzdělávání stojí za zmínku i vznik tzv. polních škol pro farmáře (farmer field schools), jedná se o inovativní program, který vznikl za podpory Světové banky. Cílem programu je vzdělávat farmáře zejména v rurálních oblastech v problematice

moderního zemědělství, adaptaci přístupů, které jim mohou zvýšit výnosy a pomohou bojovat s dopady klimatických změn (The World Bank, 2019).

Dle průměrného věku populace se Zambie řadí k nejmladším zemím na světě. Počet obyvatel se v roce 2021 se odhadoval na necelých 19 milionů, přičemž velká část obyvatel žije ve městech. Vzhledem k vysokému tempu růstu populace se předpokládá, že se její počet přibližně každé čtvrtstoletí zdvojnásobí (The World Bank, 2023). K národnostnímu složení lze doplnit, že se jedná o zemi s více než 70 etnickými skupinami, přičemž nejpočetnější z nich je z kmene Bemba činící 21 %. Původní africké kmenové skupiny tvoří 99,5 % zambijského obyvatelstva, ale mezi ekonomicky důležité skupiny patří zejména Indové, Jihoafričané, Zimbabwané a Libanonci. Co se týče náboženství, tak 92 % populace se hlásí ke křesťanství (Business Info, 2022).

Zambie je také zemí obrovských rozdílů ve společnosti. V roce 2018 byla tato země čtvrtou nejhorší zemí v příjmové nerovnosti, tedy míře bohatství rozděleného ve společnosti a obrovské mezeře mezi chudými a bohatými (Beaubien, 2018). Zároveň se jedná o jednu z nejvíce postižených zemí epidemií HIV / AIDS (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2022). Oficiálním jazykem je angličtina, se kterou se lze prakticky domluvit po celé zemi. Nicméně se zde hovoří také dalšími 70 jazyky (Business Info, 2022).

Z technologického hlediska se analýza zaměří především na výrobu energií, infrastrukturu, zemědělství a komunikační technologie. K minulému roku se uvádí, že přístup k elektřině mělo 67 % městské populace, přičemž u venkovského obyvatelstva se jedná o pouhých 4 % (International Trade Administration, 2022). Více než 80 % elektrické energie je vyráběno z vodních zdrojů, klimatické změny tak do budoucna neohrožují pouze místní zemědělství, ale mají obrovský vliv i na energetický sektor. Zambie má do budoucna potenciál k využívání velkého množství solární energie, využívání fotovoltaiky je však stále v počátcích (Business Info, 2022).

Navzdory současnému velkému množství vodních zdrojů, bylo uskutečněno velmi málo investic do zavlažování. Z celkové rozlohy bylo klasifikováno 58 % země jako vhodné pro zemědělskou produkci. Z důvodu velmi nízké mechanizace zemědělství bylo doposud obděláváno či využíváno k zemědělství pouze 15 % této

půdy. Současná vláda v zemědělství spatřuje způsob k větší diverzifikaci hospodářství a ve všech deseti provinciích pracuje na rozvoji tzv. zemědělských bloků (*farm blocks*) s cílem usnadnit rozvoj komerčního zemědělství zahrnující nejen rostlinnou, ale také živočišnou výrobu či chov ryb, a zároveň se snaží podpořit investice do tohoto sektoru (International Trade Administration, 2022). Na rok 2022 bylo vládou na tento projekt vyhrazeno 6,4 mil. USD (Kolektiv pracovníků Ministerstva zahraničních věcí ČR, 2022).

Zemědělské bloky si lze představit jako velké zemědělské oblasti disponující minimálně 100 000 hektary, ve kterých je zajištěna základní zemědělská infrastruktura jako cesty, elektřina a voda pro zavlažování. Vláda si od tohoto projektu slibuje vznik mnoha nových pracovních míst, komercializaci zemědělství, zvýšení potravinové bezpečnosti, snížení chudoby a migrace z venkova a další zdroj příjmů do státní pokladny (Ministry of Finance and National Planning, 2005).

Dle dostupných informací došlo v dubnu roku 2022 v rámci podpory tohoto sektoru k zahájení dalšího projektu nazvaného NAMS (National Agriculture Mechanization Strategy) s cílem ozdravení zambijského zemědělského sektoru. Současný ministr zemědělství Reuben Mtolo se vyjádřil, že projekt by měl pomoci drobným zemědělcům v přechodu k moderním metodám farmaření a navýšení výnosů. Tento projekt by měl prostřednictvím cenově dostupných leasingů na zemědělské stroje a zařízení vytvořit příznivé prostředí, které farmářům umožní stroje vlastnit. Záměr vlády do budoucna je postupně ukončovat tradiční neproduktivní způsoby farmaření a nahrazovat je vhodným mechanizačním vybavením (Kaumba, 2021).

V kontextu dopravní infrastruktury je stále v procesu realizace projekt Link Zambia 8000, který zahrnuje výstavbu více jak osmi tisíc kilometrů silnic. V rámci tohoto projektu Zambie rozšiřuje výběry mýtného na hlavních tazích, čímž chce financovat údržbu a další rozvoj silniční infrastruktury (International Trade Administration, 2022). Digitální technologie zažívají v poslední době boom v mnoha odvětvích ekonomiky. Tento jev lze z velké části připisovat pandemii COVID-19, dříve byly digitální technologie úzce spjaty pouze s vědou a inovacemi, nyní jsou základem každé úspěšné společnosti (EU-Africa Digilogic, 2022).

Současná vláda rovněž podporuje a usiluje o rozvoj elektronických služeb a aplikací (International Trade Administration, 2022).

Tabulka 1

Rekapitulace PEST analýzy Zambie

Politické	Ekonomické
<ul style="list-style-type: none"> • Politicky stabilní země • Prezident hlavou státu i vlády • Ženy pouze 15 % křesel v Národním shromáždění • Rozsáhlá korupce a zadlužení země • Velký politický vliv Číny 	<ul style="list-style-type: none"> • Málo diverzifikovaná ekonomika • Tři čtvrtiny populace pracující v zemědělství • Pozitivní sentiment na budoucí vývoj ekonomiky • Zrušení poplatků za studium na středních školách
Sociální	Technologické
<ul style="list-style-type: none"> • Průměrným věkem jedna z nejmladších zemí na světě • Více než 70 etnických skupin • Vysoké tempo růstu populace • Čtvrtá nejhorší země v příjmové nerovnosti • Jedna z nejvíce postižených zemí epidemií HIV/AIDS 	<ul style="list-style-type: none"> • Na venkově pouhá 4 % populace s přístupem k elektřině • 80 % elektrické energie vyráběno z vodních zdrojů • Pokračující výstavba dopravní infrastruktury • Boom digitálních technologií

Ke shrnutí předností, slabostí, příležitostí a zároveň hrozeb bych rád využil nejen vybraných faktů z předchozích řádků a první kapitoly, které budou doplněny ještě dalšími relevantními informacemi, ale zároveň bych zde rád poskytnul i své vlastní poznatky a zkušenosti z několikátýdenního pobytu v Zambii v letech 2018 a 2019, kdy jsem se mj. osobně setkal i s tehdejším zambijským prezidentem Edgarem Lunguem během jeho oficiální návštěvy na zemědělské výstavě Agritech Expo Zambia ve městě Chisamba nedaleko Lusaky. Jedná se o nejvýznamnější veletrh v Zambii, kterého se každý rok účastní zhruba dvacet tisíc návštěvníků. V posledních letech tam za podpory MZV a MZe vystavovalo i několik českých výrobců zemědělské techniky (Business Info, 2022).

Je to tak jedna z příležitostí pro české výrobce, jak mohou své produkty na místním trhu představit širší veřejnosti a zároveň se jedná o místo, kde se mohou setkat s potencionálními obchodními partnery, neboť zde nevystavují pouze výrobci, ale také lokální prodejci zemědělské techniky. Těch je v Zambii relativně velký počet, za všechny lze jmenovat např. AFGRI, Saro Agro Industrial, Agri Serve Agro, Agricon Equipment či RDO Equipment.

Z pohledu dodávek jsou nejen pro české vývozce problematické dodávky zboží. Přeprava přepravních kontejnerů do Zambie je totiž nákladná a často trvá velmi dlouho. Zboží je do Zambie nejčastěji dodáváno z přístavů v JAR. Výhodou, která alespoň částečně může kompenzovat náklady za vysokou přepravu, je nulová sazba na dovoz zemědělské techniky, která platí od 1. ledna roku 2022 (Business Info, 2022). V závislosti na konkrétním místě v zemi může být problematická doprava v rámci samotné Zambie, což může být komplikací např. při urgentních dodávkách náhradních dílů.

Při vstupu na zambijský trh je nutné počítat s několika dalšími nevýhodami, kterými je zejména absence bilaterálních smluv pro případ dodávek státním subjektům. Dalším problémem může být již zmiňovaná korupce či možnosti financování. Zambie je organizací OECD klasifikována dle teritoriálních rizik tím nejhorším stupněm. Z toho důvodu jsou možnosti exportních úvěrů jen velmi omezené. Další překážkou jsou extrémně vysoké úrokové sazby u podnikatelských úvěrů, ty se v Zambii v současnosti pohybují okolo 20 % p.a. (tamtéž, 2022).

Tabulka 2

Rekapitulace SWOT analýzy Zambie

Silné stránky	Slabé stránky
<ul style="list-style-type: none">• Česká přítomnost formou ZÚ a česká stopa v zambijském zemědělství• Politicky stabilní země• Obrovská rozloha země a velké množství stále nevyužité zemědělské půdy = velký potenciál do budoucna• Stále velké množství vodních zdrojů• Angličtina jako úřední jazyk• Investice státu do vzdělání a zemědělství• Současná vláda si stanovila mechanizaci zemědělství jako jednu z priorit	<ul style="list-style-type: none">• Vnitrozemský stát = velmi nákladná přeprava zboží• Rozsáhlá korupce• Nedostatek kvalifikovaného personálu• Nízká kupní síla a velké příjmové nerovnosti• Geografická vzdálenost• Absence bilaterálních smluv pro dodávky státním subjektům
Příležitosti	Hrozby
<ul style="list-style-type: none">• Každoročně konaný zemědělský veletrh s podporou českého MZV a MZe pro české vystavovatele• Relativně velké množství potencionálních obchodních partnerů k oslovení• Několik souběžně běžících vládních projektů na podporu mechanizace a modernizace zemědělství• Rostoucí počet komerčních farem• Zvyšující se poptávka po zemědělské technice a zavlažování• Nulová sazba na dovoz zemědělské techniky• Absence výroby = nutný dovoz zemědělské techniky	<ul style="list-style-type: none">• Levná a již etablovaná zemědělská technika z Číny• Rozvoj vztahů s Indií a Tureckem (levní výrobci zemědělské techniky)• Závislost na dešťových srážkách• Nemožnost pojištění exportních úvěrů• Extrémně vysoké úrokové sazby pro zambijské podnikatele

Přes všechno výše zmíněné se domnívám, že Zambie je velice perspektivní trh pro české výrobce zemědělské techniky, o čemž svědčí v minulosti realizované dodávky traktorů Zetor a dalších zemědělských strojů. Současná vláda si je dobře vědoma, že bez celkové modernizace, a tudíž i mechanizace zemědělství, nebude schopna nakrmit stále se rozrůstající obyvatelstvo. Také z toho důvodu si stanovila zemědělskou transformaci jako jednu ze svých priorit. Důkazem důležitosti zemědělské modernizace může být i každoroční návštěva nejvyššího ústavního činitele, tedy prezidenta, na veletrhu Agritech Expo v Chisambě. Účastnil se ji jak prezident Lungu, tak v minulém roce i současný prezident Hichilema (Industrial Development Corporation, 2022).

S ohledem na obrovskou rozlohu země je počet obyvatel stále relativně nízký. Domnívám se, že při navýšení zemědělské produkce by tak mohl v budoucnu vznikat nadbytek, který by mohla Zambie vyvážet. V případě českých výrobců bude v Zambii zřejmě nutné se zaměřit buď přímo na komerční farmáře nebo na místní distributory, kteří již prodávají „západní“ zemědělskou techniku, neboť nebude schopna konkurovat levné často nekvalitní technice dovezené z Číny, Indie či Turecka, která je cílena převážně pro drobné farmáře s traktory o velmi nízkém výkonu. Česká zemědělská technika je kvalitou obecně na velmi podobné úrovni, jakou mají západoevropští a američtí výrobci. Obrovskou konkurenční výhodou českých firem je zatím stále cena.

S ohledem na pěstované plodiny a zavedené postupy spatřuji na zambijském trhu v rámci zemědělské techniky největší příležitosti v podmítacích discích, dlátových kypřicích, přesných secích strojích a strojích na aplikaci hnojiv. Velký potenciál na úspěch zde mají také malotraktory, traktory zejména s nižšími výkony či systémy na zavlažování. Závěrem je nutné zmínit, že se nejedná o trh jednoduchý, to spíše naopak, ale potenciál pro prodej zemědělské techniky může být v budoucnu nesmírný. Z toho důvodu si myslím, že je lepší tu být dříve než později. ⁴

2.3 Jihoafrická republika

Jihoafrická republika se nachází na jižním cípu afrického kontinentu. I přes veškeré ekonomické a sociální výzvy, kterým v současnosti se svými více než 60

⁴ V rámci této podkapitoly byla snaha čerpat informace i z oficiálního webu zambijského ministerstva zemědělství, bohužel web v době vypracování nebyl (a k 11/1/2023 stále není) plně funkční.

mil. občany čelí, zůstává stále zemí s nejvíce rozvinutou a diverzifikovanou ekonomikou v Africe (Business Info, 2022).

Jedná se o 25. největší zemi na světě, která pokrývá přibližně 1,21 mil. kilometrů čtverečných, což je zhruba třikrát více než rozloha Německa. Země je rozdělena do devíti provincií a mezi její sousedy patří Botswana, Namibie, Eswatini, Lesotho, Mosambik a Zimbabwe (Hagan, 2019).

V provincii Západní Kapsko na jihozápadním pobřeží se nachází nejstarší a zároveň legislativní hlavní město země Kapské město. Téměř ve středu tohoto rozlehlého státu je provincie Svobodný stát, kde sídlí druhé ze tří hlavních měst Bloemfontein, které je zároveň sídlem soudní moci. Výkonná moc se nachází ve třetím hlavním městě Pretoria, kterou lze najít v provincii Gauteng (tamtéž, 2019). Ze všech tří zmíněných měst je nejčastěji považováno za hlavní město právě Pretoria, kde se nachází i české velvyslanectví (Business Info, 2022). Země získala nezávislost již v roce 1910, avšak v důsledku politiky apartheidu byla demokracie zavedena až v roce 1994, kdy byl do jejího čela zvolen historicky první černošský prezident Nelson Mandela (Siyabona Africa, 2022).

2.3.1 PEST a SWOT analýza

Jihoafrická republika je poměrně mladá a relativně stabilní demokracie, které dominuje jedna politická strana nazývající se Africký národní kongres (ANC). V únoru roku 2018 nahradil Jacoba Zumu na postu prezidenta Cyril Ramaphosa, který je zároveň předsedou strany ANC (GOV.UK, 2021). Dříve zmiňovaný Jacob Zuma způsobil svou téměř desetiletou vládou značné škody jihoafrickému hospodářství, které uvrhl do té doby nevídané zkorumpovanosti a veřejná správa se ocitla v naprostém bezvládí. Nynější prezident Cyril Ramaphosa usiluje o oživení a reformaci jihoafrické ekonomiky, avšak z důvodu velké roztržitosti v rámci strany jsou jeho možnosti značně omezené (Business Info, 2022).

Ačkoliv se jedná o parlamentní republiku, prezident je zde nejen hlavou státu, ale také vlády a uplatňuje se tradiční demokratická dělba moci. Země se řídí ústavou z roku 1997 a zákony jsou schvalovány dvoukomorovým Národním parlamentem, který se skládá z Národního shromáždění mající 400 členů a Národní rady provincií, která má 90 zástupců. Další všeobecné volby se mají konat v roce 2024 (tamtéž, 2022).

Organizace Freedom House hodnotí JAR dle rozsahu politických práv a občanských svobod jako svobodnou. Od konce apartheidu v roce 1994 je JAR považována za vůdčí zemi afrického kontinentu, avšak v posledních letech dochází k mnoha zprávám o korupci z řad vládních úředníků, kteří tak často podkopávají státní instituce. Politická soutěž je obecně bez jakýchkoliv překážek a opozičním stranám včetně těch novějších se v posledních volbách podařilo relativně prosadit. Doposud každé volby od roku 1994 vyhrála strana ANC, která je společně s Kongresem jihoafrických odborových svazů (COSATU) a Jihoafrickou komunistickou stranou (SACP) součástí tzv. tripartitní vládní aliance. Ústava zakazuje jakoukoliv diskriminaci a země má tak jedno z nejliberálnějších právních prostředí pro LGBT komunitu. Ženy jsou v Národním shromáždění zastoupeny 47 % křesel a dvěma z devíti postů provinčních premiérů (Freedom House, 2022).

Jedním z přetrvávajících problémů je však nedostatečná schopnost úřadů ochraňovat soukromý majetek. Většina zemědělské půdy je stále v rukou bílých Jihoafričanů, z toho důvodu jsou útoky na bílé farmáře velmi časté. V roce 2017 se ANC usneslo, že je nutné zemědělskou půdu bez náhrady vyvlastnit a přerozdělit. Z důvodu obav, které se týkaly možných dopadů na ekonomiku a potravinovou bezpečnost, k tomu nakonec nedošlo. Od té doby stále probíhají veřejné debaty o možné reformě, která by odstranila nerovnosti ve vlastnictví z dob apartheidu. Navrhovaná změna ústavy, která tuto otázku řešila, neprošla v roce 2021 přes parlament (tamtéž, 2022).

Z hlediska mezinárodních vztahů se jedná o velmi důležitého politického aktéra na mezinárodním poli, který je součástí mnoha mezinárodních uskupení jako např. BRICS, OSN, SADC nebo AU, které i v roce 2020 předsedala (Business Info, 2022). Vztahy s EU jsou relativně dobré, ošetřené smlouvou o strategickém partnerství a probíhajícím pravidelným politickým dialogem. Obchodní vztahy se řídí již zmiňovanou Dohodou o ekonomické spolupráci (EPA) uzavřenou mezi EU a SADC v roce 2016, díky níž byla zrušena celá řada celních tarifů.

Evropská unie a JAR jsou si vzájemně velmi důležitými obchodními partnery a EU je pro JAR rovněž největším investorem. Důležitým a zároveň největším obchodním partnerem na africkém kontinentu je JAR i pro samotnou ČR. Do bilance vzájemné obchodní výměny se od roku 2019 začala značně projevovat

zmiňovaná EPA a kromě roku 2020, který poznamenal covid, objem vzájemné obchodní výměny pokračuje v růstu, který lze předpokládat i v blízké budoucnosti (Business Info, 2022).

Evropská unie se v JAR rovněž více než ze 70 % podílí na celkové rozvojové pomoci a Evropská investiční banka (EIB) vypisuje výběrová řízení na realizaci řady projektů z Evropského rozvojového fondu (EDF), přičemž hlavními oblastmi zájmu jsou zemědělství a vzdělávání (tamtéž, 2022).

Společně s Nigérií a Egyptem se velikostí HDP v rámci afrického kontinentu řadí mezi ty největší (Dimitropoulou, 2022). Přestože covid měl na jihoafrickou ekonomiku negativní dopady, zůstává tou nejvyspělejší a nejrozvinutější ekonomikou na africkém kontinentu. Ve srovnání s většinou afrických zemí je JAR v mnoha ohledech srovnatelná s rozvinutými státy, a i z toho důvodu bývá pro investory často „vstupní bránou do Afriky“. V lednu 2021 vstoupila v platnost Africká kontinentální zóna volného obchodu (AfCFTA), od které se v budoucnu předpokládá, že přispěje k dramatickému navýšení HDP, a to nejen v JAR samotné (GOV.UK, 2021). Nízký hospodářský růst je totiž jedním z dlouhodobých problémů, který tuto zemi sužoval ještě dlouho před covidem či válkou na Ukrajině. S velmi pomalým růstem HDP je úzce spjata vysoká míra nezaměstnanosti, která se již vyšplhala k 35 % a JAR se tak řadí k zemím s nejhorší mírou nezaměstnanosti (Business Info, 2022).

Míra nezaměstnanosti mladých lidí ve věku 15-24 let je dokonce více než 50 %. Ačkoliv země disponuje ve srovnání s mnoha jinými státy relativně dobrým poměrem lidí v produktivním věku, tak velmi často není pracovní síla využita z důvodu nedostatku pracovních míst. V důsledku toho jihoafrická ekonomika neroste tak rychle, jak by mohla a současné obyvatelstvo má tak nižší reálný příjem, než měli obyvatelé v roce 2014 (Sikora et al., 2020).

V tomto ohledu je nutné zmínit, že prakticky polovina z celkové populace pobírá příjem od státu, přičemž státní zaměstnanci z toho tvoří jen velmi malé procento (cca 2,1 milionu lidí). Veškeré sociální dávky a podpora tak stojí státní rozpočet obrovské výdaje.

Přestože je jihoafrická ekonomika velmi dobře diverzifikovaná a její průmysl relativně vyspělý, v posledních letech hraje velmi důležitou roli zejména

těžba a vývoz nerostných surovin. K hospodářskému růstu významně přispívá i terciární sektor, ale ani přínos zemědělství není zanedbatelný (Business Info, 2022) a do HDP této země přispívá přibližně třemi procenty (Hachigonta et al., 2013). Jihoafrická republika je jednou z mála zemí v regionu, ve které většina obyvatelstva není závislá na zemědělství (Sikora et al., 2020).

Jihoafrická republika je často nazývána „duhovým národem“, což odkazuje na jednotu po období apartheidu i přes veškeré kulturní, rasové a etnické rozdíly ve společnosti. Duha je rovněž v Jižní Africe často spojována s nadějí a světlou budoucností (Hanta, 2007). Bohužel duhový národ je v současnosti v mnoha ohledech rozdělen ještě více než v roce 1994, kdy apartheid skončil. Navzdory tomu, že je JAR více než 25 let demokracií, která zaručila svobodu všem občanům, zůstává dle Světové banky stále zemí s největší ekonomickou nerovností (Scott, 2019). K roku 2018 byla JAR hodnocena jako úplně nejhorší země v příjmové nerovnosti a stále více než polovina její populace žije pod hranicí chudoby, přičemž většina bohatství zůstává v rukou nepočetné elity (Beaubien, 2018). Pro lepší představu lze uvést, že 10 % nejbohatších vlastní 71 % celkového bohatství země, zatímco 60 % nejchudších vlastní pouze 7 %. Dědictví apartheidu tak v mnoha ohledech přetrvává. Dříve znevýhodnění Jihoafričané stále vlastní méně majetku, vydělávají nižší mzdy a jsou častěji nezaměstnaní, zatímco menšina bílého obyvatelstva prosperuje (Scott, 2019).

Extrémní nerovnosti v příjmech a bohatství jsou také jedním z faktorů ovlivňující rozsah zemědělské transformace, neboť ti, co by ji nejvíce potřebovali, si ji nemohou dovolit a zůstávají tak nejzranitelnější vůči dopadům klimatických změn. Jihoafrická republika má ještě jedno smutné prvenství, a to je největší počet nakažených nemocí HIV / AIDS, v procentech se jedná přibližně o 20 % populace (Sikora et al., 2020). Dalším významným problémem je také vysoká míra kriminality, a to zejména ve městech (Hudema, 2017). V indexu kriminality se JAR za rok 2021 ze 135 zkoumaných zemí umístila jako třetí nejhorší (Numbeo, 2022).

Co se týče etnického složení obyvatelstva, tak jihoafrické statistiky rozlišují čtyři základní skupiny. Více než 80 % tvoří původní černošské africké obyvatelstvo, s necelými 10 % následují míšenci a běloši, poslední etnickou skupinou jsou pak lidé indicko-asijského původu, kteří jsou v populaci zastoupeni 2,4 % (Business

Info, 2022). Angličtina je zde jedním z 11 úředních jazyků a je velmi rozšířená (Hudema, 2017).

V roce 2050 se očekává, že populace JAR vzroste na 82 milionů obyvatel. S přihlédnutím na řadu dalších demografických změn, zejména pak na rychlou míru urbanizace a vzestup střední třídy, bude nutné zemědělský sektor dále rozvíjet. Jeho rozvoj je v současnosti často brzděn nadměrnou byrokracií a mnohdy špatnou infrastrukturou. Obecně lze však konstatovat, že vyhlídky do budoucna jsou v tomto sektoru relativně optimistické (Sikora et al., 2020).

Jihoafrická republika je bezpochyby jednou z nejvíce technologicky vyspělých zemí na africkém kontinentu, je však stále velmi závislá na fosilních palivech, které generují zhruba 77 % elektrické energie. Energetická infrastruktura v JAR je značně zanedbaná a velké množství elektráren není provozuschopných. I z toho důvodu se v současnosti klade velký důraz na výrobu energií z obnovitelných zdrojů, přičemž řada aktuálních projektů se soustředí zejména na zelený vodík (Business Info, 2022).

Co se informačních a komunikačních technologií týče, tak je JAR jedním z největších trhů na kontinentu a více než 60 % populace má přístup k internetu. Tato země je také velkým globálním hráčem na poli automobilové produkce, přičemž více než 50 % automobilů vyrobených na kontinentu pochází z JAR (Business Info, 2022). Dopravní infrastruktura JAR je obecně na velmi dobré úrovni a při příležitosti Mistroství světa ve fotbale, které se zde konalo v roce 2010, došlo ještě navíc k jejímu vylepšení (Hudema, 2017).

Vzhledem k tomu, že se JAR nachází na jedné z nejušnějších námořních tras, jsou námořní přístavy a terminály považovány za jeden z pilířů hospodářského růstu. Ačkoliv se v poslední době potýká s nedostatkem kapacit, jihoafrická republika má stále nejlepší železniční infrastrukturu na kontinentu. Na další zlepšení dopravní infrastruktury plánuje do roku 2027 současná vláda vynaložit 900 miliard jihoafrických randů, (International Trade Administration, 2021), což je v přepočtu na českou měnu přibližně jeden bilion korun.

I jihoafrické zemědělství je technologicky velmi vyspělé a komerční systém zemědělství je dobře rozvinutý. Odvětví se skládá jak ze samotných komerčních farmářů, zemědělských družstvech na rozlehlých pozemcích, tak i drobných

rurálních farem produkujících pouze pro svou vlastní potřebu (Wisconsin Economic Development, 2020). V rámci regionu se jedná o nejvíce zavlažované zemědělství, přičemž 75 % z celkového zavlažování v jižní Africe se nachází právě v JAR. Tato země je také jedinou v jižní Africe, která má legislativu opravňující výrobu geneticky modifikovaných plodin jako např. kukuřice, sója, řepka nebo bavlna (Sikora et al., 2020).

Ačkoliv v řadě zemích na kontinentu stále chybí elementární zemědělská technika k navýšení produkce, v JAR existuje celá řada technologických společností zaměřujících se na zemědělství. Za všechny lze jmenovat např. společnost DroneScan, který se věnuje řízení zásob ve skladech nebo společnost Aerobotics, která využívá satelitní a dronové snímky k detekci škůdců a chorob na farmách (tamtéž, 2020). V JAR se také nachází několik lokálních výrobců zemědělské techniky, za které lze zmínit např. Radium nebo Equalizer.

Tabulka 3

Rekapitulace PEST analýzy JAR

Politické	Ekonomické
<ul style="list-style-type: none">• Mladá a relativně stabilní demokracie• Parlamentní republika, kde prezident je hlavou státu i vlády• Rozsáhlá korupce ve veřejné správě• Relativní genderová vyváženost v parlamentu• Důležitý politický aktér na mezinárodní scéně	<ul style="list-style-type: none">• Nejvyspělejší a velmi dobře diverzifikovaná ekonomika na kontinentu• Nízký hospodářský růst a extrémně vysoká nezaměstnanost• Zhruba 50 % populace pobírá příjem od státu• Zemědělství přispívá do HDP cca 3 %
Sociální	Technologické
<ul style="list-style-type: none">• Úplně nejhorší v příjmové nerovnosti na světě, více než polovina populace žije pod hranicí chudoby• Největší počet nakažených nemocí HIV/AIDS, cca 20 % populace• Třetí nejhorší v míře kriminality na světě• Angličtina jako jeden z úředních jazyků	<ul style="list-style-type: none">• Technologicky jedna z nejvyspělejších zemí na kontinentu• Více než 60 % populace s přístupem k internetu• Nejlepší železniční infrastruktura na kontinentu• Nejvíce zavlažované zemědělství v jižní Africe

Ve srovnání s ostatními zeměmi afrického kontinentu disponuje JAR nejmodernějším, nejproduktivnějším a nejdiverzifikovanějším systémem zemědělství (International Trade Administration, 2021). Země má zároveň největší množství půdy určené k zemědělství v celé Africe a k roku 2020 bylo v zemědělství využíváno více než 96 mil. hektarů, což je přibližně 80 % celkové rozlohy země, přičemž z toho je většina půdy klasifikována jen jako trvalý travní porost či pastviny. Orná půda představuje přibližně 12,5 %, na kterých je pěstována široká škála plodin. V roce 2020 jihoafrické zemědělské produkci dominovaly hlavně cukrová třtina a kukuřice. Druhá jmenovaná plodina hraje velmi významnou roli a

pokrývá největší plochu. Z toho důvodu patřila JAR v posledních dvou letech mezi přední světové producenty kukuřice na světě (Galal, 2022).

Klimatická rozmanitost této země dává možnost pěstovat i mnoho druhů ovoce a zeleniny. Jihoafrická republika je tak jedním z největších producentů citrusů. Především díky odlišnému období sezóny je po jihoafrickém ovoci velký zájem i na evropském trhu (Farmingportal, 2019). Čím dál větší oblibě se těší ekologické zemědělství, kdy se tímto způsobem pěstují zejména obiloviny a vinná réva (Galal, 2022). V tomto trendu lze spatřovat také možné příležitosti pro výrobce zemědělské techniky, neboť ekologické zemědělství klade důraz na omezení chemických látek a místo toho dochází k většímu využívání mechanické síly ke kultivaci půdy a boji s plevele. S ohledem na převládající suché počasí a sporadické deště lze spatřovat příležitosti také ve strojích vhodných k bezorebnému setí (International Trade Administration, 2021).

V zemi se nachází přibližně 32 000 komerčních farem (tamtéž, 2021) a obrovské množství firem, které se věnují prodeji zemědělské techniky. To vypovídá nejen o velkém potenciálu tohoto trhu, ale také o velmi početné konkurenci, se kterou budou muset čeští výrobci počítat. Jednou z možných příležitostí, jak mohou čeští výrobci své výrobky zde představit nebo rovnou oslovit potencionální obchodní partnery či zákazníky, je veletrh Nampo Harvest Day, který je pořádán každoročně a jedná se o jeden z největších veletrhů na jižní polokouli (Grain SA, 2022).

Nejde však pouze o komerční farmy, rostoucí zájem o modernizaci zemědělství je v poslední době zaznamenán i ze strany menších farem a zemědělců produkující jen pro svou vlastní potřebu. Mohlo by se tak jednat o další možnou příležitost pro výrobce zemědělské techniky. Obdobně jako v Zambii je i zde nulová celní sazba na dovoz většiny zemědělské techniky. K jejímu uplatnění se vztahuje jedna podmínka a tou je, že stejné zboží se v JAR nevyrábí. Investice do zemědělství jsou v JAR všeobecně považovány za klíčový předpoklad pro zlepšení potravinové bezpečnosti, vytváření pracovních míst a snižování chudoby v zemi (International Trade Administration, 2021).

Současná vláda si je toho dobře vědoma a na rok 2022 si mezi své priority stanovila mj. nárůst produkce a důraz na vytváření nových pracovních míst (South

African Government, 2023). Sám prezident Ramaphosa při svém projevu k národu v roce 2020 důležitost zemědělství několikrát zmínil a označil ho jako jeden ze sektorů s největším potenciálem k růstu. O rok později Ramaphosa zemědělství ve svém proslovu rovněž neopomněl a vyzdvihl jeho důležitost. Proslov byl však spíše zaměřen na pozemkovou reformu a redistribuci půdy s cílem podpořit malé farmy a zvýšit počet komerčních farem (South African Government, 2021).

Zdá se, že problémem jihoafrického zemědělství není až tak jeho mechanizace jako plánovaná pozemková reforma, která by mohla ohrozit stabilitu a výkonnost tohoto sektoru, neboť v současnosti stále menšina bílých Jihoafričanů disponuje přibližně 70 % soukromě vlastněné zemědělské půdy (Cocks, 2020).

Další hrozbu by mohla představovat nestálost směnného kurzu jihoafrického randu (Goko & Naidoo, 2022). Co se týče platebních podmínek a možností pojistitelnosti exportních úvěrů se JAR dle organizace OECD nachází na čtvrtém stupni, přičemž sedmý stupeň je ten nejhorší (Business Info, 2022). Společností EGAP je JAR v jejich Barometru rizik klasifikován písmenem C (A = nejlepší a F = nejhorší). Tudíž oproti Zambii nabízí i možnosti pojištění s nižšími sazbami pojistného (EGAP, 2022). Jihoafrické společnosti si také bez větších potíží mohou zajistit podnikatelské úvěry, jejichž úrokové sazby se běžně pohybují okolo 10 % (Czech Trade, 2017).

Tabulka 4

Rekapitulace SWOT analýzy JAR

Silné stránky	Slabé stránky
<ul style="list-style-type: none">• Česká přítomnost formou ZÚ i kanceláře CzechTrade• Nejmodernější a nejdiverzifikovanější zemědělství v Africe s největším množstvím půdy určené k zemědělství na kontinentu• Jeden z předních producentů kukuřice na světě• Angličtina jako jeden z úředních jazyků• Dobrá dopravní infrastruktura	<ul style="list-style-type: none">• Nestálost směnného kurzu• Korupce• Dopady apartheidu stále patrné ve společnosti• Vysoká míra kriminality• Relativně vysoké úrokové sazby u podnikatelských úvěrů
Příležitosti	Hrozby
<ul style="list-style-type: none">• Široká škála pěstovaných plodin = velké množství užívané zemědělské techniky• Vzrůstající obliba ekologického zemědělství = vyšší potřeba mechanických strojů• Obrovské množství komerčních farem a prodejců zemědělské techniky• Každoročně konaný veletrh zemědělské techniky Nampo Harvest Day• Rostoucí zájem o modernizaci i u malých farem• Nulová sazba na dovoz většiny zemědělské techniky	<ul style="list-style-type: none">• Početná konkurence z celého světa• Lokální výrobci zemědělské techniky• Pozemková reforma a redistribuce půdy = možný zdroj nestability a nižší zemědělské produkce• 70 % soukromě vlastněné půdy v rukou bílé menšiny• Dopady klimatických změn = převládající suché počasí

Pro všechny výrobce zemědělské techniky se zájmem o tento kontinent je možné JAR považovat za vstupní bránu. Nejedná se pouze o největší počet hektarů orné půdy a tisíce komerčních farem, ale i díky své hospodářské vyspělosti, dobré dopravní infrastruktuře a hojně využívané angličtině v obchodním styku jde o trh relativně dobře přístupný a v mnoha ohledech srovnatelný se západním světem.

V čem srovnatelná JAR se západem není, je velmi vysoká míra kriminality, což je při pracovních cestách dobré mít vždy na paměti. Dále se liší ve způsobu zemědělství, oproti Evropě je v JAR běžné tzv. extenzivní zemědělství, které neklade tak velký důraz na výnosnost, ale těží z velkého rozsahu ploch. Na oblíbeně, hlavně z důvodu klimatických změn, nedostatku vláhy, ale i zmiňovaného množství orné půdy, rovněž stoupají minimalizační technologie a i tzv. no-till, tedy technologie, při níž se seje do nezpracované půdy. Výrobci se zájmem o toto teritorium musí před vstupem na trh brát v patrnost odlišnosti a přizpůsobit v souladu s tím své portfolio produktů.

Nelze mluvit o transformaci v mechanizované zemědělství, neboť současná úroveň je mnohdy na velmi vysoké úrovni, což je částečně dáno i tím, že velká část komerčních farem je v rukou majetné menšiny bílých farmářů, kteří si mohou dovybavení farem více investovat. V politické agendě jihoafrické vlády tak v kontextu zemědělství stále rezonuje především dříve zmiňovaná pozemková reforma, která si klade za cíl snížit nezaměstnanost a chudobu prostřednictvím odkupu komerčních farem bílých farmářů z osobního vlastnictví a posléze její redistribuci černým zemědělcům (South African Government, n.d.).⁵

Zda a v jakém rozsahu reforma v JAR projde, ukáže jen čas. Obecně však panují obavy z toho, aby pozemková reforma neselhala stejně jako v Zimbabwe, kde nakonec v roce 2016 prezident Mugabe musel v zemědělství vyhlásit stav katastrofy. V tomto směru je také nutné zmínit, že Zimbabwe byla před realizací této reformy potravinově téměř soběstačná, teprve až zmiňovaná reforma ji dovedla ke kolapsu (Gumede, 2018).

S ohledem na vše uvedené lze konstatovat, že JAR nabízí mnohé příležitosti pro výrobce zemědělské techniky. Vzhledem k rozsahu, množství pěstovaných plodin a používání různých technologií se jedná o velmi širokou škálu strojů a technologií, které zde mají šanci na úspěch. Mimořádný potenciál však spatřuji zejména v bezorebných a přesných secích strojích, širokozáběrových strojích na mělké zpracování půd či hloubkových kypřičů na práci v ovocných sadech.

⁵ Snaha byla čerpat přímo ze stránky jihoafrického Ministerstva zemědělství, pozemkové reformy a rozvoje venkova - www.dalrrd.gov.za, webová stránka bohužel není přístupná. Z toho důvodu byly informace ohledně vlády čerpány především z webu vlády - <https://www.gov.za/>

Ačkoliv je práce ohraničena rokem 2022, rozhodl jsem se ji ještě před odevzdáním doplnit o jednu zajímavou aktuální informaci z počátku roku 2023, která potvrzuje rozsáhlý potenciál této země. Jeden z největších světových výrobců zemědělské techniky na světě, německá společnost Lemken, se rozhodla na počátku roku 2023 k velmi významné investici, a to ke koupi již dříve zmiňované jihoafrické společnosti Equalizer. Zároveň zde v tomto roce plánuje vybudovat svou první pobočku na africkém kontinentu (Jedlička, 2023).

S přetrvávajícím konfliktem na Ukrajině se tak nejen znemožnil export do této země, ale také se zkomplikoval vývoz do Ruska, které díky agresí na Ukrajině získalo organizací OECD nejhorší možný rating v teritoriální rizikovosti a export do této země je tak prakticky nepojistitelný, tudíž bez možnosti exportního financování (Česká exportní banka, n.d.). Do budoucna tak lze očekávat ještě více rostoucí zájem výrobců o nová teritoria.

2.4 Další zajímavé země s potenciálem v regionu

Vzhledem k danému rozsahu práce nebude takto podrobné analýze podrobena žádná další země. Nicméně v tomto směru je nutné podotknout, že další zajímavou zemí pro české výrobce zemědělské techniky by mohla být Angola, se kterou nás pojí dlouhá historie. Československo zde zřídilo svůj ZÚ necelý rok od vyhlášení nezávislosti a už tehdy bylo přesvědčené, že Angola je vhodným trhem pro export československých strojírenských výrobků. Za zmínku stojí, že již v roce 1978 tvořil jejich vývoz do Angoly 84 % z celkového objemu československého vývozu, přičemž se zejména jednalo o nákladní automobily Tatra, traktory Zetor a zemědělské stroje (Zídek & Sieber, 2007).

Bohužel v roce 1983 došlo k výraznému ochlazení vzájemných vztahů. Důvodem byl únos 66 československých občanů jednotkami UNITA a způsob, jakým se angolská vláda k záchraně rukojmích postavila. K tomu se později přidala ještě neochota angolské vlády splácet dluh za dodané zboží a služby (tamtéž, 2007). Zdá se však, že staré křivdy byly zapomenuty a jak již bylo zmíněno v první kapitole, dle dokumentu *Strategie pro působení Česka v Africe* z roku 2022 se nyní jedná o zemi s velkým potenciálem k rozvoji bilaterálních vztahů a lze tak do budoucna předpokládat i vznik projektů české ekonomické diplomacie, které by mohly vývoz do tohoto teritoria podpořit. Zároveň se jedná o zemi s velkým

množstvím půdy určené k zemědělství. Angola v posledních letech klade velký důraz na diverzifikaci ekonomiky zaměřenou mj. právě na podporu zemědělství a potravinářství (Business Info, 2022). Vzhledem k nepřítomnosti českého ZÚ a portugalského jako úředního a nejhojněji používaného jazyka může být vstup na tento trh značně komplikovaný (Bunton, 2022).

Obdobná je situace v Mosambiku, kde zemědělství patří mezi nejdůležitější sektory mosambické ekonomiky. Modernizace zemědělství se společně s její intenzifikací řadí mezi priority současné vlády, přičemž důraz je kladen především na živočišnou výrobu a pěstování tropických plodin (Business Info, 2022). Značnou překážkou k rozvoji obchodních aktivit a realizaci zakázek v této zemi by mohl být fakt, že Mosambik patří mezi nejchudší země světa, v roce 2021 ho Světová banka zařadila jako sedmou nejchudší zemi (Gayo, 2021).

Velmi zajímavým trhem by pro české výrobce zemědělské techniky mohlo být v budoucnu Malawi, kde zemědělství tvoří zhruba 30 % HDP a pracuje v něm přibližně 80 % populace. Nejrozšířenější plodinou je zde kukuřice, ale významným vývozním artiklem je zejména tabák, který obsahuje cca 70 % z celkového vývozu. Ačkoliv je český vývoz do Malawi v současnosti nevýznamný, lze spatřovat jisté příležitosti zejména v oblasti zemědělské mechanizace (Business Info, 2022).

Malawi se obdobně jako Mosambik řadí mezi nejchudší země světa, v roce 2021 bylo dle Světové banky pátou nejchudší zemí (Gayo, 2021). S ohledem na výše zmíněné se lze domnívat, že zemědělská mechanizace bude na velmi nízké úrovni a příležitosti budou minimálně z počátku převážně v elementárních menších mechanických nástrojích jako jsou kráčející traktory, benzínové kultivátory a vodní čerpadla.

Obilnicí Afriky bývalo často nazýváno Zimbabwe, ale tato kdysi zemědělská velmoc prošla v roce 2000 za vlády prezidenta Mugabeho již zmiňovanou pozemkovou reformou, která způsobila odliv tisíců bělošských farmářů a následný úpadek zemědělství. V roce 2016 se špatná situace umocnila ještě extrémním suchem, které vyústilo v tomtéž roce k vyhlášení stavu katastrofy (Záhořík et al., 2022). V roce 2020 zimbabwská vláda ohlásila, že farmáři, kteří díky této reformě o svou půdu přišli, o ni mohou žádat zpět. Toto rozhodnutí zimbabwské vlády lze chápat jako důležitý krok ke zlepšení vztahů se Západem

(BBC, 2020). K listopadu roku 2022 nedošlo k zásadnímu posunu a dohodnuté platby v rámci odškodnění nebyly doposud realizovány (Ndlovu, 2022).

Společnost EGAP klasifikuje v jejich Barometru rizik všechny výše zmíněné země tím nejvyšším rizikovým faktorem, jedinou výjimku tvoří Angola, která má druhé nejhorší hodnocení. Možnosti exportních úvěrů do těchto teritorií jsou tak díky tomu značně omezené (EGAP, n.d.). Platba předem a dokumentární akreditiv zůstávají těmi nejlepšími a nejvhodnějšími platebními podmínkami.

Na úplný závěr této kapitoly by bylo vhodné zmínit soubor vizí AU, která nese název Agenda 2063. Cílem tohoto projektu je dosažení významně vyšší životní úrovně v celé Africe k příležitosti stého výročí afrického roku 1963⁶. Projekt si vytyčuje sedm hlavních aspirací a jednou z nich, tou první, je inkluzivní růst a udržitelný rozvoj (Záhořík et al., 2022), který bude bez modernizace zemědělství nedosažitelný. Africká unie si je dobře vědoma, že bez investic do moderního způsobu zemědělství a navýšení produkce toho nebude schopna dosáhnout. V rámci zmiňované agendy přišla s řadou opatření, která by měla k dosažení daného cíle dopomoci (African Union, n.d.b).

S ohledem na výše zmíněné se lze domnívat, že se nejedná o holé fráze, ale o racionální uvědomění si situace s konkrétními tvary, které snad do roku 2063 přinesou pro Afriku kýžené změny.

⁶ V roce 1963 došlo ke vzniku Organizace africké jednoty (OAJ)

3. Analýza české ekonomické diplomacie v regionu jižní Afriky

Poslední kapitola této práce se bude věnovat analýze české ekonomické diplomacie v regionu jižní Afriky. Na začátku bude pojem „ekonomická diplomacie“ stručně vysvětlen společně s představením užívaných nástrojů k dosahování vytyčených cílů. Následně budou realizovány polostrukturované rozhovory s představiteli české ekonomické diplomacie a nejvýznamnějšími českými výrobci zemědělské techniky. Pomocí nich by mělo být zjištěno, zda a jak se setkává státní podpora exportu s potřebami vývozců do tohoto teritoria, jakých nástrojů k tomu využívá, v čem by mohla být lepší a kde jsou její limity.

3.1 Ekonomická diplomacie

Diplomacii lze v tom nejjobecnějším a tradičním pojetí definovat jako nástroj či prostředek zahraniční politiky státu určený k prosazování jeho zájmů, a to především v zahraničí. Vzhledem k tomu, že zahraniční politika je mnohadimenzionální kategorií, do které spadají zahraniční aktivity z celé řady oblastí, vyžaduje často specializované přístupy. Existuje tak několik typů diplomacie jako např. agrární diplomacie, bezpečnostní diplomacie, kulturní diplomacie nebo právě diplomacie ekonomická, na kterou bude tato podkapitola zaměřena (Štouračová, 2008).

Ekonomická diplomacie zaujímá mezi ostatními velmi významné postavení a v současnosti tvoří značnou část náplně všech, kteří na zahraniční politice nějak participují (Hubinger, 2006). Judita Štouračová (2008, s. 36-37) ve své knize *Ekonomická diplomacie České republiky* přišla s následující definicí tohoto pojmu: *„Ekonomická diplomacie je specifickou oblastí, resp. součástí diplomacie a diplomatických služeb, zaměřenou:*

- *na vytváření podmínek pro naplňování ekonomických zájmů státu v zahraničí, tedy naplňující ekonomický rozměr jeho zahraniční politiky ve vazbě na zapojování národní ekonomiky do ekonomiky světové, do procesů internacionalizace, integrace a ekonomické globalizace ...*
- *na podporu obchodních a investičních aktivit národních podnikatelských subjektů při jejich vstupu na zahraniční trhy, na lobování za jejich zájmy,*

na podporování aktivit a zájmů zejména zahraničních investorů o podnikání na českém trhu apod. ...“

Jakub Hladík (2001, s. 5) ji ve své knize *Ekonomická diplomacie ve službách firmy* definuje jako nástroj „... cílevědomého a systematického uplatňování té části zahraniční politiky státu, která se týká ekonomických zájmů země a jejích subjektů, a která je prováděna pověřenými orgány, zejména hlavou státu nebo vlády, ministrem zahraničních věcí a diplomatickými zástupci.“

S ohledem na výše zmíněné definice bude tato kapitola dále vycházet zejména z druhé části definice Judity Štouračové (2008), která se nejvíce blíží k tomu, jak zmiňovaný pojem je chápán a použit v rámci této práce.

Hlavní aktéry ekonomické diplomacie lze rozdělit do dvou základních skupin, a to na ty s působností v zahraničí a na ty působící v tuzemsku. Do první skupiny se řadí zejména zastupitelské úřady s diplomatickými pracovníky, ale také představitelé vládních tuzemských agentur a nevládních organizací či sami zástupci podniků. Do druhé skupiny patří ústřední orgány vlády, přičemž se jedná hlavně o MZV a MPO. Do této kategorie rovněž spadají např. specializované vládní agentury, podnikatelské svazy a subjekty podnikatelské sféry (Štouračová, 2008).

3.1.1 Nástroje ekonomické diplomacie

Nástroje ekonomické diplomacie k podpoře českého exportu MZV rozděluje do dvou základních skupin.

První skupinou jsou služby a akce. Do této skupiny patří celá řada poskytovaných služeb jako např. exportní konzultace, asistence a podpora při jednání se zahraničními oficiálními institucemi a státními podniky, nebo oslovení potencionálních obchodních partnerů. Přehled a rozsah veškerých služeb je definován v tzv. *Katalogu služeb jednotné zahraniční sítě a Klientského centra pro export* (MZV ČR Ekonomická diplomacie, 2022).

Do této skupiny dále patří Projekty na podporu ekonomické diplomacie (PROPED) a Projekty na podporu ekonomických aktivit (PROPEA) (MZV ČR Ekonomická diplomacie, 2022). Druhá skupina jsou Informace, kam se řadí veškeré aktuální informace o možných obchodních příležitostech a trendech. Tyto informace jsou vydávány prostřednictvím webového portálu export.cz a v tištěné

podobě formou časopisu *Moderní ekonomická diplomacie* (MED). Jako základní průvodce pro společnosti se zájmem o export do konkrétní země pak může posloužit *Souhrnné teritoriální informace* (STI), který lze nalézt na webu businessinfo.cz a obsahuje nejen informace o podnikatelském prostředí, ale i o kultuře obchodních jednání apod. Dále se do této skupiny řadí tzv. *Mapa strategických příležitostí*, která poukazuje na konkrétní poptávkové signály v jednotlivých zemích. Dalším informačním kanálem jsou pak sociální sítě, kde lze rovněž sledovat aktivity české ekonomické diplomacie (MZV ČR Ekonomická diplomacie, 2022).

Na devatenáctém ročníku Exportního fóra v roce 2017 tehdejší náměstek ministra zahraničních věcí Martin Tlapa ve své prezentaci rovněž zmiňoval nástroje ekonomické diplomacie. Jeho dělení se však nepatrně lišilo od toho uvedeného na MZV. První skupina nástrojů nesla název Projekty ekonomické diplomacie, kam zařadil mj. incomingové a outgoingové mise, veletrhy, prezentace, semináře či zapojení resortů ve společném fondu. Do druhé skupiny Služby pro exportéry zařadil mj. jednotnou zahraniční síť, Klientské centrum pro export nebo zahraniční rozvojovou spolupráci (Tlapa, 2017).

3.2 Polostrukturované rozhovory se zástupci ekonomické diplomacie a byznysu

K získání dat do následujících dvou podkapitol bylo využito polostrukturovaných rozhovorů s představiteli české ekonomické diplomacie ve zkoumaném regionu a zástupci českých společností, které se věnují výrobě a vývozu zemědělské techniky. Cílem bylo zjistit, jak se potkává státní podpora exportu v regionu s potřebami výrobců. Rozhovory byly realizovány prostřednictvím osobních setkání, emailů a konferenčních hovorů během března 2023. Každému z respondentů bylo před rozhovorem řádně vysvětleno téma práce i cíl výzkumu. Každý z respondentů souhlasil s využitím poskytnutých informací v této práci, ale vzhledem k absenci podepsaného prohlášení o užití osobních údajů, a v některých případech na základě přání, nebudou jména respondentů zveřejněny. Jednotlivé rozhovory byly přepsány v MS WORD, kde byly následně analyzovány. V příloze č. 1 jsou uvedeny otázky, které byly kladeny zástupcům české ekonomické diplomacie. V příloze č. 2 lze nalézt otázky pro české výrobce

zemědělské techniky. Veškerá získaná data byla pečlivě zanalyzována a jsou prezentována v následujících dvou podkapitolách.

3.2.1 Česká ekonomická diplomacie v regionu a její proexportní aktivity

Jak již bylo zmíněno v první kapitole, v regionu jižní Afriky ČR disponuje velvyslanectvím v Zambii a v JAR, přičemž v druhé zmiňované zemi je také zahraniční kancelář agentury CzechTrade.

V rámci této podkapitoly byly realizovány rozhovory se dvěma zástupci z těchto institucí, konkrétně s jedním z vedoucích pracovníků zahraniční kanceláře CzechTrade v Johannesburgu a jedním z českých diplomatů, který působí na ZÚ v Zambii. Ústředním cílem rozhovorů bylo zjistit, jaký je v současnosti zájem o toto teritorium ze strany výrobců zemědělské techniky, jak oni sami vnímají potenciál dané země / regionu, jakým způsobem jsou tyto české instituce schopny snahy exportérů podpořit a zda dochází k realizaci stanovených cílů uvedených v dokumentu *Strategie pro působení České republiky v Africe*.

Oba zástupci české ekonomické diplomacie potvrdili, že země, ve kterých působí, shledávají perspektivní pro vývoz české zemědělské techniky. Dotazovaný diplomat v Lusace vnímá vzrůstající zájem o zemědělskou techniku, a to nejen ze strany velkých komerčních farem, ale i ze strany menších farmářů. Velký potenciál vidí především v menších strojích na zpracování půdy. Zároveň ale dodává, že největší podíl na trhu mají hlavně asijsí a jihoafričtí výrobci. „*Pozice evropských výrobců je zde složitější, protože cena je tu často stále ten nejdůležitější faktor.*“ Respondent z agentury CzechTrade konstatoval, že v JAR se nelze omezovat na pár konkrétních typů nástrojů a zařízení, neboť vzhledem k vysoké úrovni zemědělství a jeho různorodosti spatřuje příležitosti ve využití širokého spektra produktů.

Kromě svých působišť vnímají respondenti možný potenciál pro dovoz zemědělské techniky i v dalších okolních zemích, a to hlavně v Angole. Jejich názory na perspektivní země a jejich připravenost na mechanizaci se však odlišuje. Při pohledu do budoucnosti vnímá diplomat ze Zambie jako zajímavý trh Malawi, nicméně nyní ho shledává jako méně připravený pro zemědělskou mechanizaci. Zástupce z CzechTrade se domnívá, že mechanizace se zde rozjíždí.

Co se týče dosavadního zájmu o tento region ze strany českých výrobců zemědělské techniky, tak oba respondenti potvrdili, že v posledních letech nezaznamenali ze strany českých výrobců o daná teritoria příliš velký zájem. Žádné změny nenastaly ani s ruskou agresí na Ukrajinu. Respondent z CzechTrade danou situaci komentoval slovy „... *co se týče zemědělské techniky, tak od covidu jsem tu neměl nikoho se zájmem o region jižní Afriky.*“

Při rozhovoru o dokumentu *Strategie pro působení České republiky v Africe* došlo k překvapivému zjištění. Ani jeden z respondentů nezaznamenal nějaké změny s ohledem na avizované cíle a plány v daném dokumentu. Větší pozornost věnována africkému sektoru zemědělství a příležitostem v něm se minimálně v Zambii a JAR nepotvrdila. Záměr rozšiřovat kapacity českých ZÚ a kanceláří CzechTrade na kontinentu zatím nebyl v těchto dvou státech realizován. Zástupce jihoafrické kanceláře CzechTrade zmínil, že společně s českou ambasádou v Pretorii naráží na stejný problém, kterým je nedostatek lidí a kapacit, díky čemuž jim není umožněn příliš velký přesah do dalších zemí v regionu. „... *bylo by to žádoucí, bylo by to hrozně potřeba a moc bychom to uvítali, ale bohužel kapacity a peníze na to nejsou. Je to politické rozhodnutí, a to mi nepřísluší hodnotit, ale nejsou na to peníze a je to škoda, protože ten region jako takový má obrovský potenciál.*“

Diplomat v Zambii vnímá, že současný počet zaměstnanců na tomto úřadě odpovídá vzájemné obchodní výměně a nepovažuje za nutné počet personálu navyšovat. K zmiňovanému dokumentu podotkl. „*Nejsem si vědom nějakých konkrétních kroků, spíše je to nějaký komplexnější pohled. Další věc je, že se ve státní správě všude dost škrtá a nemyslím si, že v nejbližší době dojde k nějakému zásadnímu navýšení prostředků.*“ Ohledně rozsáhlejší podpory exportu prostřednictvím finančních nástrojů zmíněné v onom dokumentu si ani jeden z respondentů nebyl vědom nějakých změn. Respondent z agentury CzechTrade se domnívá, že se financování exportu na africké trhy spíše zpřísňuje.

Ohledně způsobů podpory českých zájemců o export do daného teritoria lze potvrdit, že rozsah jejich činnosti koresponduje s popisem z první kapitoly a nedošlo k žádnému novému poznání. Vzhledem k tomu, že ČR nedisponuje v Zambii zahraniční kanceláří CzechTrade, tak ekonomický úsek ZÚ v Lusace

pokrývá i obchodní vztahy v modelu B2B. Zástupce agentury CzechTrade vnímá fungování těchto institucí rozdílně. „Ambasády jsou zadarmo, ale jediný co dostanete je nějaký prvotní průzkum a seznam firem a pak si to udělejte sami. My v CzechTradu řešíme ten obchod aktivně. Jdeme za těma firmami, prověříme je a bavíme se s nimi o těch možnostech.“ To je částečně v rozporu s pohledem respondenta z velvyslanectví v Zambii, který mi sdělil, že ačkoliv přesný postup není přesně definovaný, tak mohou pomoci nejen s vytipováním možných obchodních partnerů, zprostředkováním jednání, ale v případě potřeby i s oslovením. „Můžeme, když je to v Lusace, za nimi zajít. Případně spojit se s nimi telefonicky, když je to mimo Lusaku někde dál.“

Na závěr rozhovoru byli respondenti dotázáni na budoucí projekty, které by se věnovaly podpoře vývozu zemědělské techniky. Diplomat ze ZÚ v Lusace konstatoval, že se snažil získat prostředky ze zdrojů Ministerstva zemědělství na výstavu AgriTech, které se již v minulosti právě díky státní podpoře aktivně účastnilo několik českých výrobců zemědělské techniky. Projekt však nakonec nebyl realizován z důvodu zkrácení rozpočtu. O realizaci projektu tak chce respondent ze Zambie usilovat znovu v roce 2024. Zástupce z CzechTrade v JAR vysvětlil, že výběr projektů na podporu exportu v JAR probíhá v součinnosti s českou ambasádou v Pretorii, ale z důvodu současného velmi nízkého zájmu o dané teritorium ze strany českých výrobců zemědělské techniky se v blízké budoucnosti žádné projekty v zemědělském sektoru neplánují.

3.2.2 Vhled českých výrobců na zkoumaný region a státní podporu exportu

V rámci této podkapitoly se uskutečnily rozhovory se dvěma zástupci českých firem věnujících se výrobě a vývozu zemědělské techniky. Svůj náhled poskytli členové vrcholového vedení společnosti Farmet a.s. a společnosti Bednar FMT. Obě společnosti se řadí mezi nejvýznamnější a největší české výrobce zemědělské techniky.

Na základě rozhovorů bylo zjištěno, že obě firmy se již nějakým způsobem v Africe realizovaly. Společnost Farmet a její divize zemědělské techniky dodala zemědělské stroje zatím pouze do Zambie, a to v roce 2017 a 2018. Z důvodu neaktivity jejich zambijského obchodního partnera pak k dalším dodávkám nedošlo. Ačkoliv africký trh považují za perspektivní, tak mu doposud nevěnovali

příliš velkou pozornost, neboť se v současnosti zaměřují spíše na jiné zámořské trhy jako jsou Spojené státy, Austrálie či Kanada. Preferenci těchto trhů zdůvodňují větší kupní silou, velkým zemědělským potenciálem a faktem, že jsou na těchto trzích již částečně etablovaní. V rámci afrického kontinentu by se v budoucnu chtěli zaměřit zejména na akvizici obchodního partnera v Jihoafrické republice, kterou vnímají jako nejperspektivnější trh v Africe. O něco úspěšnější je v Africe jejich divize věnující se technologiím na zpracování oleje a výroby krmiv, které se částečně podařilo snížit závislost na Rusku právě díky projektům v Africe, přičemž se jednalo hlavně o Nigérii, Tanzanii a Keňu.

Společnost Bednar FMT do Afriky kontinuálně dodává stroje již přibližně osm let. Podařilo se jim vyvézt stroje nejen do Zambie, ale i do JAR, Demokratické republiky Kongo či do Egypta. V budoucnu mají v plánu své aktivity na kontinentu dále rozšiřovat, kromě zemí, ve kterých již nějakým způsobem fungují, se chtějí zaměřit zejména na Nigérii. *„Země, která má z pohledu businessu se zemědělskými stroji velký potenciál, je Nigérie.“*

Co se týče vnímání překážek při rozvoji obchodních aktivit v Africe, společnost Farmet přiznává, že se doposud s žádnými zásadními bariérami nasetkala, což může být způsobeno tím, že rozsah jejich aktivit v Africe je nízký. Jediný problém, na který si respondent vzpomněl, byla první dodávka strojů do Zambie. *„Kontejner nám uvízl na překladišti v přístavu v Tanzanii, kde nějakým nedopatřením zůstal několik týdnů. Druhou dodávku jsme na základě této zkušenosti řešili již přes přístav v JAR, kde to šlo bez problémů.“* Představitel Farmetu rovněž zmínil problematiku financování vývozu do Afriky, ale vzhledem k tomu, že jejich dodávky byly vždy placeny před nakládkou, tak v rámci tohoto teritoria s tím nemají žádné přímé zkušenosti. Společnost Bednar FMT i přes větší objem obchodů na tomto kontinentu žádné překážky vyloženě nevnímá, což zdůvodňuje zejména pečlivým výběrem obchodních partnerů.

Ohledně využívání služeb agentury CzechTrade a českých velvyslanectví se mi dostalo překvapivých odpovědí. Společnost Bednar FMT těchto institucí ke vstupu na nové trhy nevyužívá. *„Zatím mi nikdo nedal takové info, které potřebuji. Proto CzechTrade neoslovujeme a nespolutracujeme.“* Společnost Farmet reagovala slovy *„... využíváme spíše sporadicky, občas se účastníme nějakých*

seminářů od CzechTradu, ale řešení trhu a akvizici obchodních partnerů si preferujeme řešit sami a napřímo. V případě Zambie jsme úzce spolupracovali s českým velvyslanectvím v Lusace při přípravách na výstavu AgriTech v Chisambě. Jejich přístup byl vždy velmi vstřícný a ochotný.“

Na otázku, v čem by mohla být státní podpora exportu do Afriky lepší, se oba výrobci shodli, že by ocenili hlavně větší finanční podporu ze strany státu např. v podobě participace nákladů za výstavní plochu či v dalších s tím spojených nákladech jako letenky a ubytování.

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jaký potenciál mají čeští výrobci zemědělské techniky v rámci probíhající zemědělské mechanizace v regionu jižní Afriky. Na problematiku bylo nahlíženo pečlivě z obou stran. Práce se na jedné straně zaměřila na předpoklady a potenciál daného teritoria, potažmo konkrétních zemí v regionu. V souvislosti s tím si kladla za cíl zjistit, jak jsou země v regionu na transformaci zemědělství připraveny a jakou pozornost tato problematika má v politických agendách jednotlivých zemí. Pohled z druhé strany se vztahuje k uvědomění, že úspěšný export na trhy takto vzdálené a složité jde ruku v ruce s institucionální podporou exportu. Z toho důvodu si práce stanovila za cíl zjistit, zda a případně jak reflektuje česká ekonomická diplomacie potřeby výrobců zemědělské techniky se zájmem o vývoz do daného teritoria.

Ač by se mohlo zdát, že název první kapitoly je příliš vágní a nekonkrétní, tak s ohledem na její obsah, který je tvořen vhlady do více než jedné problematiky, ho považuji za adekvátní. Hlavním záměrem této kapitoly bylo, aby po přečtení i čtenáři naprosto neznalí v oblasti českých zahraničních vztahů se státy jižní Afriky, státní podpory exportu a významu českého strojírenství, měli základní přehled potřebný k pochopení dalších kapitol. Dalším motivem k struktuře první kapitoly byla snaha zdůraznit vzájemnou důležitost a provázanost. Česko jako exportně orientovaná ekonomika je závislá na zahraniční poptávce. Čeští výrobci zemědělské techniky jsou s ohledem na ruskou agresi nuceni přehodnocovat dosavadní obchodní strategie a jižní Afrika je trh, který již nyní představuje, a do budoucna představovat bude, velké exportní příležitosti.

První kapitola stručně předkládá celistvý obraz české působnosti v regionu jižní Afriky a vzájemných vztahů. V krátkosti seznamuje čtenáře s českou tradicí výroby zemědělské techniky, která stále výrazně přispívá do obchodní bilance země a vytváří tisíce pracovních míst. S vědomím, že práce je ohraničena obdobím 2016 až 2022, jsem si dovolil zmapovat veškeré důležité události od samotného vzniku Československa, neboť bez jejich zmínění by mohly čtenářům uniknout významné souvislosti. Toto tvrzení si dovolím opřít o fakt, že i současná vláda se odkazuje na historické vazby v kontextu navyšování vzájemné spolupráce s africkými zeměmi. Tuto kapitolu lze chápat jako základnu, na které stojí následující dvě kapitoly.

Druhá kapitola se zaměřuje na region jižní Afriky s důrazem na zemědělství a poskytuje odpovědi nejen na první dvě výzkumné podotázky, ale částečně i na hlavní výzkumnou otázku. Na základě získaných poznatků bohužel nelze konstatovat, že státy jižní Afriky jsou již jednoznačně na transformaci v mechanizované zemědělství připraveny. Situace se liší stát od státu, avšak při pohledu na dvě zanalyzované země se domnívám, že Zambie i JAR na onu transformaci či modernizaci připraveny jsou, každá z nich však zcela jinak.

V případě JAR dost možná ani nelze o transformaci v mechanizované zemědělství mluvit, neboť v současnosti je jejich zemědělství na velmi vysoké úrovni. Tato země představuje největší a zároveň nejvyspělejší trh v regionu, ne-li v celé Africe a má obrovský potenciál pro výrobce zemědělské techniky. O velkých příležitostech na tomto trhu vypovídá i fakt, že jeden z největších světových výrobců zemědělské techniky zde realizoval rozsáhle investice a v blízké budoucnosti tu také plánuje vybudovat svou první pobočku na africkém kontinentu. Oproti dalším zkoumaným zemím v regionu se v politické agendě vlády z výše zmíněných důvodů nevěnuje modernizaci zemědělství příliš pozornosti. Ta je v současnosti upjata zejména na pozemkovou reformu a redistribuci půdy. Ačkoliv se jedná o vznešený záměr cílený na snížení chudoby a nezaměstnanosti, mohl by v budoucnu představovat destabilizující faktor nejen pro jihoafrické zemědělství.

Zambie se nachází ve zcela odlišné situaci. Mechanizace zemědělství zde v jistém rozsahu probíhá delší dobu, nicméně je stále spíše v rané fázi. Přesnější by tak mohlo být konstatování, že Zambie na zemědělskou mechanizaci úplně připravena není, ale velmi dobře se připravuje. Co tuto zemi činí tak zajímavou, je hlavně její potenciál do budoucna, neboť v současnosti je obděláván jen zlomek půdy vhodné k zemědělské produkci. Další věcí, která mě na Zambii velmi mile překvapila, je její aktuální přístup k zemědělství. Současná vláda staví modernizaci zemědělství jako jednu ze svých hlavních priorit a činí konkrétní kroky k realizaci tohoto cíle. Způsob, jakým Zambie nyní postupuje, ve mně vyvolává dojem, že politická vůle k strukturálním změnám v zemědělství je přítomna a nepůsobí to na mě dojmem pouhých populistických slibů. Nejde pouze o zrušení dovozního cla na zemědělskou techniku a vývozního cla na kukuřici. Také investice do zmiňovaných zemědělských bloků a poskytnutí cenově dostupných leasingů na zemědělské stroje považuji za velmi důležité, ale ještě o něco podstatnější a věrohodnější ukazatel

charakteru této transformace vnímám důraz na vzdělání. Zrušení poplatků za studium a vzdělávání farmářů považuji za klíč k prosperitě.

Celistvou odpověď na hlavní výzkumnou otázku a poslední podotázku získáváme až s poznatky z třetí kapitoly. Druhá kapitola poukázala obecně na velký potenciál daného regionu pro dovoz zemědělské techniky. S třetí kapitolou z rozhovorů s členy české ekonomické diplomacie bylo zjištěno, že čeští výrobci nejsou nijak zvláště zvýhodněni v rámci zkoumaného regionu oproti svým konkurentům z dalších zemí a jejich potenciál při transformaci zemědělství v regionu jižní Afriky je tak do značné míry determinován jejich vlastním úsilím. Oproti mnohým západním konkurentům jsou stále o něco více cenově konkurenceschopní, avšak střetávají se zde s množstvím velmi levné techniky dovezené zejména z Číny a dalších asijských zemí. Svou roli v úspěšném budování obchodní spolupráce by tak mohly sehrát i historicky dobré vztahy ČR se zeměmi v regionu, které nejsou zatíženy koloniální minulostí.

Rozhovory s členy české ekonomické diplomacie a výrobci zemědělské techniky odhalily, že se státní podpora exportu s potřebami vývozců v regionu jižní Afriky příliš nepotkává. Zájem ze strany výrobců o pomoc při exportu do daného teritoria, dále také o samotnou podporu českých institucí, není doposud nijak výrazný. Žádný z oslovených výrobců při vstupu na nové trhy nevyužívá služeb ekonomické diplomacie. Na druhou stranu je nutné dodat, že ČR v současnosti do tohoto regionu příliš neinicuje projekty na navýšení dovozu zemědělské techniky, jak tomu bylo např. v roce 2016 či 2017.

Nejvíce překvapivé pro mě osobně bylo zjištění, že navzdory velmi ambiciózním cílům stanovených v dokumentu *Strategie pro působení České republiky v Africe*, nebyla doposud dle rozhovorů učiněna žádná opatření, ačkoliv od schválení dokumentu vládou uplynulo již téměř půl roku.

Jako možnou slabinu práce vnímám nedostatečný počet respondentů na rozhovory, a to zejména ze strany výrobců zemědělské techniky. Dva respondenti jsou příliš malý vzorek na stanovení zájmu a potřeb českých výrobců. Na druhou stranu oslovené společnosti se řadí mezi ty největší a nejvíce proexportní v oboru v rámci ČR, a na základě toho se domnívám, že to o jistém trendu může vypovídat.

Ačkoliv by se mohlo zdát, že zvolené téma dostatečně nezapadá do oblasti politologie, jsem přesvědčen, že se jedná o relevantní problematiku, které je potřeba věnovat větší pozornost. Český export úzce souvisí s proexportní a zahraniční politikou státu, přičemž udržitelný rozvoj v Africe se s rapidním tempem růstu populace, klimatickými změnami a vysokou mírou urbanizace neobejde bez transformace zemědělství, ke které je potřeba dostatečná politická vůle. Tato práce se snažila tyto dvě oblasti skloubit, poukázat na jejich důležitost a snad i nabídnout čtenářům objektivní vhled do problematiky, která se doposud netěšila velkému zájmu. Možné rozšíření práce spatřuji zejména v bližším zkoumání politiky týkající se zemědělského sektoru v jednotlivých zemích např. formou policy analýzy.

Přílohy

Příloha č. 1 - Otázky pro výrobce zemědělské techniky

- 1) Realizovali jste někdy dodávky na africký trh?
 - a) Pokud ano, kam?
 - b) Pokud ne, zvažujete vstup na africký trh v blízké budoucnosti?
- 2) Považujete africký kontinent za perspektivní trh pro vaše výrobky?
 - a) Pokud ano, která země či region na tomto kontinentu se Vám zdá jako nejvíce perspektivní pro vaše výrobky?
 - b) Pokud ne, jaké Vás k tomu vedou důvody?
- 3) Co obecně vnímáte jako největší překážky k rozvoji obchodních aktivit na africkém kontinentu?
- 4) Co se týče vstupu na nové trhy, využili jste někdy služeb agentury CzechTrade nebo českého velvyslanectví?
 - a) Pokud ano, byli jste se službami spokojeni?
 - b) Pokud ne, co Vám nevyhovovalo?
- 5) Považujete činnost české ekonomické diplomacie / české státní podpory exportu za dostatečnou? Napadá Vás, v čem by mohla být podpora exportu od české ekonomické diplomacie lepší?

Příloha č. 2 - Otázky pro představitele české ekonomické diplomacie:

- 1) Shledáváte zemi, ve které působíte, jako perspektivní pro dovoz české zemědělské techniky?
 - a) Pokud ano, v čem spatřujete největší potenciál?
 - b) Pokud ne, z jakého důvodu si to myslíte?
- 2) Shledáváte v rámci regionu jižní Afriky nějaké další perspektivní trhy pro dovoz české zemědělské techniky?
 - a) Pokud ano, o které země se jedná?
 - b) Pokud ne, z jakého důvodu si to myslíte?
- 3) Jak často se setkáváte v rámci regionu, ve kterém působíte, se zájmem českých výrobců zemědělské techniky?
 - a) Jaké si myslíte, že je k tomu vedou důvody?
 - b) Evidujete vyšší zájem o dané teritorium ze strany výrobců zemědělské techniky od počátku ruské agrese na Ukrajině?
 - c) Z jakých důvodů si myslíte, že o danou zemi nejeví dostatečný zájem?
- 4) V dokumentu *Strategie pro působení Česka v Africe* vydaného roku 2022 Ministerstvem zahraničních věcí se mj. zmiňuje, že africkému sektoru zemědělství a příležitostem v něm se bude věnovat více pozornosti. Můžete potvrdit, zda se tak skutečně děje?
- 5) Ve zmiňovaném dokumentu je mj. avizován i záměr rozšiřovat kapacity českých ZÚ a kanceláří CzechTrade na kontinentu. Jste si v tomto směru již nyní vědom nějakých změn v rámci Vašeho působíště či obecně v rámci afrického kontinentu?
- 6) Dle uvedeného dokumentu je plánována i rozsáhlejší státní podpora exportu na tato teritoria prostřednictvím finančních nástrojů, přičemž se bude jednat zřejmě zejména o ČEB a EGAP. Jste si vědom nějakých změn v tomto směru?
- 7) Jakým způsobem jste schopni podpořit výrobce se zájmem o vývoz do tohoto teritoria?
- 8) Přípravujete v současnosti nějaké projekty na podporu vývozu do tohoto teritoria?
- 9) Považujete kapacity úřadu a prostředky alokované k rozvoji vztahů a obchodu v dané zemi za dostatečné?

Prameny a literatura

Literatura

Expert Group Meeting (2008). *Agricultural mechanization in Africa... Time for action Planning investment for enhanced agricultural productivity*. Vienna: United Nations Industrial Development Organization.

https://www.unido.org/sites/default/files/2009-05/agricultural_mechanization_in_Africa_0.pdf

Hachigonta, S., Nelson, G. C., Thomas, T. S., & Sibanda, L. M. (Eds.). (2013). *Southern African agriculture and climate change: a comprehensive analysis*. Washington, D.C.: International Food Policy Research Institute. <http://dx.doi.org/10.2499/9780896292086>

Hladík, J. (2001). *Ekonomická diplomacie ve službách firmy se zvláštním zřetelem k podnikatelským misím*. Praha: Arista.

Horký, O. (2007). *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Horký, O. (2008). *Česká zahraniční politika v roce 2008. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Horký, O. (2009). *Česká zahraniční politika v roce 2009: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Horký, O. (2010). *Česká zahraniční politika v roce 2010: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Horký – Hlucháň, O. (2011). *Česká zahraniční politika v roce 2011: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Horký – Hlucháň, O. (2012). *Česká zahraniční politika v roce 2012: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Horký – Hlucháň, O., & Rudincová Ženková, K. (2013). *Česká zahraniční politika v roce 2013. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Hubinger, V. (2006). *Encyklopedie diplomacie*. Praha: Libri.

Kolektiv pracovníků Ministerstva zahraničních věcí ČR. (2022). *Mapa globálních oborových příležitostí 2022/2023*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí.

<https://mzv.publi.cz/book/1901-mapa-globalnich-oborovych-prilezitosti-2022-2023-cz>

Kořan, M., Beneš, V., Bílková, V., Braun, M., Bureš, J., Drulák, P., Ditrych, O., Fürst, R., Handl, V., Horký, O., Hřích, J., Karlas, J., Kratochvíl P., Střítecký, V., Tesař, F., & Tomalová, E. (2008). *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

- Kotyk, V. (2000). Stručná bilance vývoje české zahraniční politiky. *Mezinárodní vztahy*, 35(1), 47-60.
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. (2011). *Koncepce zahraniční politiky České republiky*.
https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. (2020). *Česká diplomacie 2019*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. (2021). *Česká diplomacie 2020*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. (2022). *Strategie pro působení České republiky v Africe*.
https://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/tiskove_zpravy/vlada_schvalila_strategie_pro_pusobeni.html
- Prouza, J. (2019). *Migrace ze subsaharské Afriky do Evropské unie se zaměřením na Nigérii a Českou republiku*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
<https://www.iir.cz/migrace-ze-subsaharske-afriky-do-evropske-unie-se-zamerenim-na-nigerii-a-ceskou-republiku>
- Rakotoarisoa, M. A., Iafate, M., & Paschali, M. (2011). *Why has Africa become a net food importer? Explaining Africa agricultural and food trade deficits*. Rome: Food and agriculture organization of the United Nations.
<https://www.fao.org/3/i2497e/i2497e.pdf>
- Rudincová, K. (2014). *Česká zahraniční politika v roce 2014: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Rudincová, K. (2015). *Česká zahraniční politika v roce 2015: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Rudincová Ženková, K. (2016). *Česká zahraniční politika v roce 2016: Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Rudincová Ženková, K. (2017). *Sub-Saharan Africa in the Czech Foreign Policy. Approaching Africa as a partner in Czech Foreign Policy 2017*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Sikora, A. R., Terry, R. E., Vlek L.G. P., & Chitja, J. (2020). *Transforming Agriculture in Southern Africa. Constraints, Technologies, Policies and Processes*. London and New York: Routledge.
- Štouračová, J. (2008). *Ekonomická diplomacie České republiky*. Praha: Professional Publishing.
- Záhořík, J., Piknerová, L., Šiška, J., Hrubec, M., Bankóová, V., Kasanda, A., Křížek, D., & Sobotková, V. (2022). *Africké století*. Praha: Vyšehrad.

Zídek, P., & Sieber, K. (2007). *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948-1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů EU.

Prameny

African Development Bank Group (2012). *Urbanization in Africa*.

<https://blogs.afdb.org/fr/inclusive-growth/urbanization-africa-191>

African Development Bank Group (2016, 8. září). *African countries urged to prioritize mechanized agriculture for increased productivity*.

<https://www.afdb.org/en/news-and-events/african-countries-urged-to-prioritize-mechanized-agriculture-for-increased-productivity-16096>

African Union. (n.d.a). *Member States*.

https://au.int/en/member_states/countryprofiles2

African Union. (n.d.b). *Agricultural Development*. <https://au.int/en/agricultural-development>

Amare, M., Abay, K. A., Arndt, C., & Shiferaw, B. (2021). Youth Migration Decisions in Sub-Saharan Africa: Satellite-Based Empirical Evidence from Nigeria. *Population and Development Review*, 47(1), 151-179.

Agroportal24h.cz. (2022, 25. října). *V tržbách se Farmetu podařilo překročit magickou hranici 1 miliardy Kč*. <https://www.agroportal24h.cz/clanky/v-trzbach-se-farmetu-podarilo-prekrocit-magickou-hranici-1-miliardy-kc>

Agrostroj. (n.d.). *Kdo jsme*. <https://www.agrostroj.cz/o-nas/>

Automatizace v potravinářství. (2021, 27. srpna). *EGAP letos pojistila i export zemědělské techniky za více než půl miliardy*.

<https://www.prumyslovaautomatizace.com/egap-letos-pojistila-i-export-zemedelske-techniky-za-vice-nez-pul-miliardy/>

Bafana, B. (2019, 9. dubna). *Mechanizing agriculture is key to food security*.

<https://www.un.org/africarenewal/magazine/april-2019-july-2019/mechanizing-agriculture-key-food-security>

BBC. (2020, 1. září). *Zimbabwe to return land seized from foreign farmers*.

<https://www.bbc.com/news/world-africa-53988788>

BBC. (2021, 3. března). *Zambia country profile*.

<https://www.bbc.com/news/world-africa-14112449>

Beaubien, J. (2018, 2. dubna). *The country with the world's worst inequality is*

... <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2018/04/02/598864666/the-country-with-the-worlds-worst-inequality-is>

Bednar. (n.d.). *Bednar FMT uzavírá rok 2021 s obratem přes 2,5 miliard, do roku 2022 vstupuje s odhodláním a řadou výzev*. <https://www.bednar.com/blog/bednar-fmt-uzavira-rok-2021-s-obratem-pres-miliard-do-roku-2022-vstupuje-s-odhodlanim-a-radou-vyzev/>

<https://www.bednar.com/blog/bednar-fmt-uzavira-rok-2021-s-obratem-pres-miliard-do-roku-2022-vstupuje-s-odhodlanim-a-radou-vyzev/>

- Bednařík, R. (2016). Nové možnosti v Tanzánii a Zambii. *Procházka EGAPEM*, 10, 21. https://www.egap.cz/cs/file/276/download?token=Q4_KHLs8
- Bejvávalo.cz. (2021, 11. ledna). *Rok 1928: Zapomenuté počátky strojírenství v Čechách a na Moravě*. <https://www.bejvavalo.cz/clanek/rok-1928-zapomenute-pocátky-strojirenstvi-v-cechach-a-na-morave/>
- Beaubien, J. (2018, 2. dubna). The Country With The World's Worst Inequality Is ... *NPR*. <https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2018/04/02/598864666/the-country-with-the-worlds-worst-inequality-is>
- Bunton, R. (2022). Angolan Portuguese: The Colonisation of a Language. *The Cambridge Language Collective*. <https://www.thecambridgelanguagecollective.com/politics-and-society/angolan-portuguese-the-colonisation-of-a-language>
- Business Info. (2022, 1. června). *Jihoafriická republika*. <https://www.businessinfo.cz/navody/jihoafriicka-republika-souhrna-teritorialni-informace/2#3-obchod-a-investice>
- Carleton, E. (2022, 28. února). Climate change in Africa: What will it mean for agriculture and food security? *International Livestock Research Institute*. <https://www.ilri.org/news/climate-change-africa-what-will-it-mean-agriculture-and-food-security>
- Climate Diplomacy. (n.d.). *Migration and climate change risks*. <https://climate-diplomacy.org/exhibition/southern-africa>
- Cocks, T. (2020, 16. října). South African white farmers, Black protesters face off over farm murder. *Reuters*. <https://www.reuters.com/article/us-safrica-farm-murder-idUSKBN2711NE>
- CzechTrade. (2016). *Jihoafriická republika*. <https://www.czechtrade.cz/czechtrade-svet/afrika/jihoafriicka-republika>
- Česká exportní banka. (n.d.). *Profil banky*. <https://www.ceb.cz/o-bance/profil-banky/>
- ČTK. (2022, 11. července). Zetor se loni dostal zpět do zisku. *Newstream*. <https://www.newstream.cz/zpravy-z-firem/zetor-se-loni-doslal-zpet-do-zisku>
- Dimitropoulou, A. (2022, 31. března). Economy Rankings: Largest countries by GDP, 2022. *Ceoworld Magazine*. <https://ceoworld.biz/2022/03/31/economy-rankings-largest-countries-by-gdp-2022/>
- Dostál, V. (2018, 6. září). Agenda pro českou zahraniční politiku 2018. *Asociace pro mezinárodní otázky*. <https://www.amo.cz/cs/agenda-pro-ceskou-zahranicni-politiku/agenda-pro-ceskou-zahranicni-politiku-2018/>
- EGAP. (n.d.). *Mapa rizik EGAP*. <https://www.egap.cz/cs>
- EGAP. (2022, 16. září). *Jihoafriická republika*. <https://www.egap.cz/cs/zeme/za>

- Electoral Commission of Zambia. (n.d.). *Zambia Electoral Systems*. <https://www.elections.org.zm/verc/>
- EU-Africa Digilogic. (2022, 20. ledna). *Digital Innovation in Zambia*. <https://digilogic.africa/>
- EUR-Lex. (2022, 30. srpna). *Dohoda z Cotonou*. <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
- European Commission. (2022, 8. března). *The Cotonou Agreement*. https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/european-development-policy/acp-eu-partnership_en
- European Council Council of the European Union. (2022, 18. března). *European Union – African Union summit, 17-18 February 2022*. <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2022/02/17-18/>
- Evropská komise. (n.d.). *EPA SADC – Jihoafrické společenství pro rozvoj*. <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/cs/content/epa-sadc-jihoafricke-spolecenstvi-pro-rozvoj>
- Evropská rada, Rada Evropské unie. (2022). *Vztahy mezi EU a Afrikou*. <https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/eu-africa/>
- Farmet. (n.d.). *Představení společnosti*. <https://www.farmet.cz/cs/predstaveni-spolecnosti>
- Farming Portal (2019, 1. října). *South Africa agriculture: Opportunities, challenges and legislation*. <https://www.farmingportal.co.za/index.php/all-agri-news/news-of-the-day/3156-south-africa-agriculture-opportunities-challenges-and-legislation>
- Flowers, K. (2022, 27. července). How the Ukraine invasion impacts food security in Africa. *Agrilinks*. <https://agrilinks.org/post/how-ukraine-invasion-impacts-food-security-africa>
- Folaramni, A. G. (2014, 17. června). The role of agricultural mechanization in the enhancement of sustainable food production in Nigeria. *LinkedIn*. <https://www.linkedin.com/pulse/20140617225331-162049572-the-role-of-agricultural-mechanization-in-the-enhancement-of-sustainable-food-production-in-nigeria/>
- Folprecht, R. (2020, 29. prosince). Unikát a legenda. Dva traktory z muzea v Čáslavi slaví letos výročí. *iDnes*. https://www.idnes.cz/auto/historie/traktory-skoda-ht-25-a-zetor-3011.A201228_092454_auto_ojetiny_erp
- Forbes. (n.d.). *Agrostroy*. <https://forbes.cz/lists/nejvetsi-rodinne-firmy-ceska-2022/agrostroy/>
- Freedom House. (2022). *Zambia*. <https://freedomhouse.org/country/zambia/freedom-world/2022>

- Galal, S. (2022, 14. září). Agriculture in South Africa – statistics & facts. *Statista*. <https://www.statista.com/topics/9876/agriculture-in-south-africa/#topicOverview>
- Gayo, J. (2021, 4. června). Top poorest countries in the world. *Inquirer.net*. <https://usa.inquirer.net/73246/top-poorest-countries-in-the-world>
- Goko, C., & Naido, P. (2022, 7. června). Rand at risk of volatility as South Africa starts policy change.“ *Bloomberg*. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-06-07/rand-at-risk-of-volatility-as-south-africa-starts-policy-change?leadSource=verify%20wall#xj4y7vzkg>
- GOV.UK. (2021. 15. února). *Overseas business risk – South Africa*. <https://www.gov.uk/government/publications/overseas-business-risk-south-africa/overseas-business-risk-south-africa>
- Grain SA. (2022). *Visitor information*. <https://www.grainsa.co.za/pages/nampo/nampo-home>
- Gumede, W. (2018, 15. října). Lessons from Zimbabwe’s failed land reforms. *University of the Witwatersrand, Johannesburg*. <https://www.wits.ac.za/news/latest-news/in-their-own-words/2018/2018-10/lessons-from-zimbabwes-failed-land-reforms.html>
- Hagan, O. (2019, 6. února). South Africa: A brief introduction. *VACorps*. <https://www.vacorps.com/knowledge-base/a-brief-introduction-to-south-africa/>
- Hanta, V. K. (2017, 4. listopadu). Why is the Republic of South Africa referred to as a Rainbow Nation? *The Times of India*. <https://timesofindia.indiatimes.com/why-is-the-republic-of-south-africa-referred-to-as-a-rainbow-nation/articleshow/2515812.cms>
- Horáček, J. (2020, 8. ledna). Před 30 lety začal přechod Československa na tržní hospodářství. Vláda devalvovala korunu. *iRozhlas*. https://www.irozhlas.cz/veda-technologie/historie/devalvace-trzni-ekonomika-kurz-koruna-klaus_2001081800_aur
- Hudema, M. (2017, 21. listopadu). Nigérie a Jihoafrická republika: nerostné bohatství a půl africké ekonomiky. *Hospodářské noviny*. <https://archiv.hn.cz/c1-65959430-nigerie-a-jihoafrika-republika-nerostne-bohatstvi-a-pul-africke-ekonomiky>
- Industrial Development Corporation. (2022, 8.dubna). *Agritech Expo Day 2*. <https://www.idc.co.zm/agritech-expo-day-2/>
- International Trade Administration. (2021, 11. září). *South Africa – Country Commercial Guide*. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/south-africa-rail-infrastructure>
- International Trade Administration. (2022,7. srpna). *Zambia – Country Commercial Guide*. <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/zambia-agriculture>

- Jedlička, M. (2018, 27. října). Připomeňte si zemědělské stroje za Československa k 100. výročí republiky. *Agroportal24h.cz*.
<https://www.agroportal24h.cz/clanky/pripomente-si-zemedelske-stroje-za-ceskoslovenska-k-100-vyroci-republiky>
- Jedlička, M. (2023, 6. ledna). Lemkem kupuje jihoafrického výrobce secích strojů Equalizer. *Agroportal24h.cz*. <https://www.agroportal24h.cz/clanky/lemken-kupuje-jihoafrickeho-vyrobce-secich-stroju-equalizer>
- Karfík, J. (2007, 25. října). *Zahájení konference vrchním ředitelem teritoriální sekce II Ministerstva zahraničních věcí České republiky*. Konference Česká republika a Afrika, Praha MZV, Česká republika.
<https://www.hedvabnastezka.cz/konference-ceska-republika-a-afrika-sbornik/>
- Kaumba, M. (2022). Govt Launches Agriculture Mechanization Strategy. *ZNBC*.
<https://www.znbc.co.zm/news/govt-launches-agriculture-mechanization-strategy/>
- Králová, L. (2017, 28. dubna). Zetor se po letech vrací do Zambie, v zemi bude mít své české techniky. *Deník.cz*. <https://www.denik.cz/ekonomika/cesti-opravari-zemedelskych-stroju-pojedou-na-dva-roky-se-zetorem-do-zambie-20170428.html>
- Kwakwa, V. (2022, 30. listopadu). Seizing the Agri-Food opportunity in Eastern and Southern Africa. *World Bank Blogs*.
<https://blogs.worldbank.org/africacan/seizing-agri-food-opportunity-eastern-and-southern-africa>
- Lusaka Times. (2022, 25. května). *Farmers to import agricultural machinery at zero rate*. <https://www.lusakatimes.com/2022/05/25/farmers-to-import-agricultural-machinery-at-zero-rate/>
- Lusaka Times. (2022, 28. října). *President Hichilema challenges the agriculture sector*. <https://www.lusakatimes.com/2022/10/28/perform-to-your-full-potential-president-hichilema-challenges-the-agriculture-sector/>
- Lyons, K. (2017, 10. října). Only modernised commercial farms will fill Africa's plate, economists warn. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/global-development/2017/oct/10/younger-farmers-and-more-tractors-africa-needs-to-scale-up-says-report>
- Mandřák, M. (2018, 12. prosince). Desatero pro export: Státní podpora exportu podruhé. *MM Průmyslové spektrum*.
<https://www.mmspektrum.com/clanek/desatero-pro-export-statni-podpora-exportu-podruhe>
- Marks, S. E. (2020). Southern Africa. *Encyclopedia Britannica*.
<https://www.britannica.com/place/Southern-Africa>
- Ministerstvo průmyslu a obchodu. (n.d.). *Zahraniční obchod*.
<https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/>
- Ministerstvo zemědělství. (2017). *Zambie*. <https://eagri.cz/public/web/mze/>

- Ministry of Finance and National Planning. (2005). *Farm Block Development Plan 2005-2007*. Lusaka.
- Menclová, B. (2021, 14. června 2021). Vztahy mezi Evropskou unií a Afrikou a postoj České republiky. *Ústav mezinárodních vztahů*. <https://www.iir.cz/vztahy-mezi-evropskou-unii-a-afrikou-a-postoj-ceske-republiky>
- Ndlovu, R. (2022, 25. listopadu). Zimbabwe wants to alter terms of \$3.5bn deal to compensate white farmers. *Bloomberg*. <https://www.businesslive.co.za/bloomberg/news/2022-11-25-zimbabwe-wants-to-alter-terms-of-35bn-deal-to-compensate-white-farmers/>
- Numbeo. (2022). *Crime Index by country*. <https://www.numbeo.com/cost-of-living/>
- Olša, J. (2005). Českoslovenští diplomaté v černé Africe, 1918–1955. Počátky budování sítě československých zastupitelských úřadů na jih od Sahary. *Mezinárodní vztahy*, 40(2), 90-106. <https://mv.iir.cz/article/view/145/183>
- Perknerová, K. (2013, 8. prosince). Na Mandelův pohřeb jede celý svět včetně papeže. U nás je odlet do JAR za trest. *Deník.cz*. https://www.denik.cz/z_domova/usa-obama-tri-cr-dalka-jako-prase-20131208.html
- Petríček, T. (2018, 18. října). *Nástupní projev ministra zahraničních věcí Tomáše Petříčka*. Příspěvek přednesený v rámci semináře Asociace pro mezinárodní otázky, Praha. https://www.mzv.cz/file/3049953/Nastupni_projev_ministra_zahranicnich_veci_Tomase_Petricka
- Saylordotorg. (n.d.). *Southern Africa*. https://saylordotorg.github.io/text_world-regional-geography-people-places-and-globalization/s10-06-southern-africa.html
- Sbírka mezinárodních smluv Česká republika. (2008/68, 13. října). <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5452>
- Scott, K. (2019, 10. května). South Africa is the world's most unequal country. 25 years of freedom have failed to bridge the divide. *CNN*. <https://edition.cnn.com/2019/05/07/africa/south-africa-elections-inequality-intl/index.html>
- Silimina, D. (2018, 1. listopadu). Mechanizing Zambia's Agricultural Sector. *Chinafrica*. http://www.chinafrica.cn/Homepage/201811/t20181101_800145887.html
- Siyabona Africa. (2022). *Introduction to South Africa*. <https://www.siyabona.com/introduction-south-africa.html>
- Sousa, N. (2022, 13. prosince). Afrika v zajetí sankcí. Ruská hnojiva budou, ale řešení je jinde. *Seznam zprávy*. <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/zahranicni-afrika-v-zajeti-sankci-ruska-hnojiva-budou-ale-reseni-hladu-je-jinde-220891>

- South African Government. (n.d.). *Land reform*. <https://www.gov.za/issues/land-reform>
- South African Government. (2021, 11. února). *President Cyril Ramaphosa: 2021 State of the Nation Address*. <https://www.gov.za/speeches/president-cyril-ramaphosa-2021-state-nation-address-11-feb-2021-0000>
- South African Government. (2023, 9. února). *Government priorities*. <https://www.gov.za/issues/key-issues>
- South African History Online. (2019, 30. září). *Zambia gains independence from Britain*. <https://www.sahistory.org.za/dated-event/zambia-gains-independence-britain>
- Štěpánek, D. (2020). Rudnické strojírný a slévárny (ROSS) aneb, jak to bylo. *Rossanky.cz*. <https://ross.estranky.cz/clanky/prispevky/>
- The World Bank. (2019, 20. května). *Zambian farmers at field school reap benefits of climate-smart agriculture*. <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/05/20/zambian-farmers-at-field-school-reap-benefits-of-climate-smart-agriculture>
- The World Bank. (2020). *Arable land (hectares)*. <https://data.worldbank.org/indicator/AG.LND.ARBL.HA?end=2020&start=2020&view=map&year=2020>
- The World Bank. (2023, 29. března). *The World Bank in Zambia*. <https://www.worldbank.org/en/country/zambia/overview>
- Tlapa, M. (2017, 9. listopadu). *Výzvy české ekonomické diplomacie: Podpora exportu na rozcestí*. XIX. Exportní fórum, Mladé Buky, Česká republika.
- Transparency International. (2021). *Corruption Perceptions Index*. <https://www.transparency.org/>
- United Nations. (2019). How certain are the United Nations global population projections? *Population Facts*, 6. https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2019-6.pdf
- Velvyslanectví České republiky v Lusace. (2018, 12. března). *Zetory se vrátily do Zambie*. https://www.mzv.cz/lusaka/cz/obchod_a_ekonomika/zetory_se_vratily_do_zambie.html
- Velvyslanectví České republiky v Pretorii. (n.d.). *Visegrádský dům v Kapském městě*. https://www.mzv.cz/pretoria/cz/visegradsky_dum_v_kapskem_meste/index.html
- Vláda české republiky. (2009-2023). *Historie minulých vlád*. <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/%21-zprava-vlady-o-stavu-ceske-spolecnosti---oddil-2-2128/>

- Volf, T. (2012). Byznys s Afrikou má velkou budoucnost, věří Zetor. Nejvíce traktorů vozí do Alžírsko. *Hospodářské noviny*. <https://byznys.hn.cz/c1-56640590-byznys-s-afrikou-ma-velkou-budoucnost-veri-zetor-nejvic-traktoru-vozi-do-alzirska>
- Wade, E. (2014, 3. listopadu). *Lusaka, Zambia (1913-)*. <https://www.blackpast.org/global-african-history/places-global-african-history/lusaka-zambia-1913/>
- Wisconsin Economic Development. (2020, 1. dubna). *South Africa's agriculture sector*. <https://wedc.org/export/market-intelligence/posts/south-africa-agriculture-sector/>
- World Population Review. (2022). *Poorest countries in the world 2023*. <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/poorest-countries-in-the-world>
- Worldometer. (n.d.). *Largest countries in the world (by area)*. <https://www.worldometers.info/geography/largest-countries-in-the-world/>
- Worldometer. (2023). *African countries by population (2023)*. <https://www.worldometers.info/population/countries-in-africa-by-population/>
- Zeman, J. (2007, 25. října). *Obchodní styky ČR – Afrika*. Vystoupení na konferenci „Česká republika a Afrika“, Praha MZV, Česká republika.
- Zetor. (2021). <https://zetor75.cz/>
- Žďárský, K. (2021, 29. března). Naši dealeri po celém světě rostou s námi. *MED Moderní ekonomická diplomacie*, 19. <https://www.export.cz/nazory-a-analyzy/karel-zdarsky-farmet-nasi-dealeri-po-celem-svete-rostou-s-nami/>